

BAJAI HONPOLGÁR

2011. július

XXII. évfolyam 7. (249.) szám

Ára: 250 Ft

Nyári pillanat a Nyéki-Holt-Dunán Fotó: dr. Nebojszki László

A hálótapogató

A gemenci vizeken még mindig sokféle, de napjainkban egyre inkább feledésbe merülő, már kevesek által űzött ősi halászati módszer ismeretes. Közéjük tartozik a borítóhalászat, amelynek nyomószerszámaikat anyaguk és használati módjuk alapján dr. Solymos Ede több csoportba osztotta (*Dunai halászat*. Budapest, 2005. 170-183. oldal). Szinte mindenhol készítettek vesszőtapogatót, egykor főleg Győr környékén terjedt el a nyeles borító, a Tiszán és az Alsó-Szamoson használták a mélyebb vizekre szánt magas borítót, Herman Ottó jegyezte fel Szeged környékén a reginás tapogatót, a Tiszán ismert a fogantyús tapogató, a Ve-

lencei-tavon a szigony pótlásának szánták a zsákos tapogatót, a Duna mentén dolgoztak a nyomóhálójával, és vidékünk jellegzetességének elsősorban a hálótapogató tekinthető. Utóbbi eszköz neve tőlünk délre, a Dráva-szögben bútóháló vagy burítóháló (Gönyey Sándor: *A Dráva-szög néprajzi elkülönülése*. In: Pécs város Múzeumának értesítője. 1942. 51. oldal). A leírás szerint az ottani tapogatónak négy körme volt, vagyis négy félkör alakúra hajlított, egymáshoz kötött kőrishóból alakították ki a vázat. Oldalát hálójával borították, alsó részére zsinórt fűztek, majd ezzel erősítették a vázhoz. Tejetén négyzet alakú nyílás maradt, ezen ke-

resztül szedték ki a halat. A felül, a fáknál fogva mozgatott félgömbszerű eszközt jól ismerték a történelmi Baranya vármegyében, Várady Ferencz az alábbiakat írta róla (*Baranya múltja és jelenje*. I. kötet, 1896. 569. oldal):

„Ha leapad a magas víz, a sekélyebb tócsák halászatánál a tapogatót alkalmazzák, melyben többnyire csak apró halakat, mint: csukákat, kárászokat, nyálkás-halakat stb. fognak. Ilyen alkalommal a halász a vízbe gázol, a fölülről nyitott kast a vízbe állítja, az így betakart halakat a felső nyíláson át kiszedi és azokat szájuk- és kopolyájuknál fogva, fölfűzve odább viszi.

A mostani halászati törvény életbelépése előtt az ikrás halakat egy körülbelül két öl hosszú rúdra akasztott tapogatóval fogták és ezt oly nagyban űzték, hogy gyakran egyetlen ember egy éjjel egy mázsánál is több ilyen halat fogott. Jelenleg a tapogatót hasonló célra csak az orvhalászok használják, kik ezzel a tócsákban halásznak, melynél asszonyok és félig-meddig fölserdült gyermekek is segédkeznek.

Az ilyen orvhalászokat vajmi nehéz elfogni, mert a nagy, szabad téreken az uradalmi öröket csakhamar észreveszik és könnyen elillannak.”

Solymos Ede szerint a korábbi vesszőtapogató hátrányait küszöböli ki a hálótapogató, amelyhez vidékünkön hüvelyk vastagságú vesszőből hajlítják a dróttal összefogott és hálóval bevont kávákat. A léhést (a hálófál elnevezése, Tolnán lis-nek mond-

ják) fent úgy húzzák össze, hogy nagyjából kétfényrnyi nyílás maradjon (azaz a haláért be lehessen nyúlni). Az 1920-es években készült, a cikk szerzőjének gyűjteményébe tartozó fotókon látható hálótapogató alakja nem félgömb, hanem inkább lekerekített henger. Így az eszköz ugyan kicsit magasabb lett, de a halász testtartása kényelmesebbé vált.

Dr. Nebojszki László

Az elviselhető hőmérsékletű sekély vízben a felül fogott szerszámot a halász lecsapja ...

... a leborított hal felriadva a tapogató oldalának ütődik, a halász belenyúl és kiveszi ...

... ezután a derekához vagy a kávéhoz kötözi, és munka közben maga után húzott hálószákbba teszi ...

... majd a halász továbbhaladva újabb fogás reményében ismét lecsapja a tapogatót jobbra-balra.

Grósz József kalocsai érsek emléke

A Kalocsai Érseki Kincstárban május 19-én került sor a Grósz József (1887-1961) emlékévé nyitó rendezvényére. Az október végéig megtekinthető kiállítás címe érseki jelmondatát idézi: „Cor pro corde”, azaz „Szívet szívért”. Budapest után itt is bemutatásra került Kálmán Peregrin ferences szerzetes *Dokumentumok Grósz József kalocsai érsek hagyatékából 1956-1957* című csaknem 700 oldalas könyve, amelyet a 70 oldalas bevezető tanulmány mellett alapos dokumentum-gyűjtemény egészít ki.

Főtisztelendő Érsek Atyára 2011-ben több kerek évfordulóval tekint vissza a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye: a bécsi Pazmaneumban folytatott teológiai tanulmányai után 100 éve szentelték papá; Mindszenty József hercegprímás leltartóztatása, majd elítélése után immár a Magyar Püspöki Kar vezetőjeként továbbra is igyekezett függetlenségét megőrizni, ezért 60 éve letartóztatták és szabadságvesztésre ítélték; a börtönből 1955 októberében előbb házi őrizetbe került,

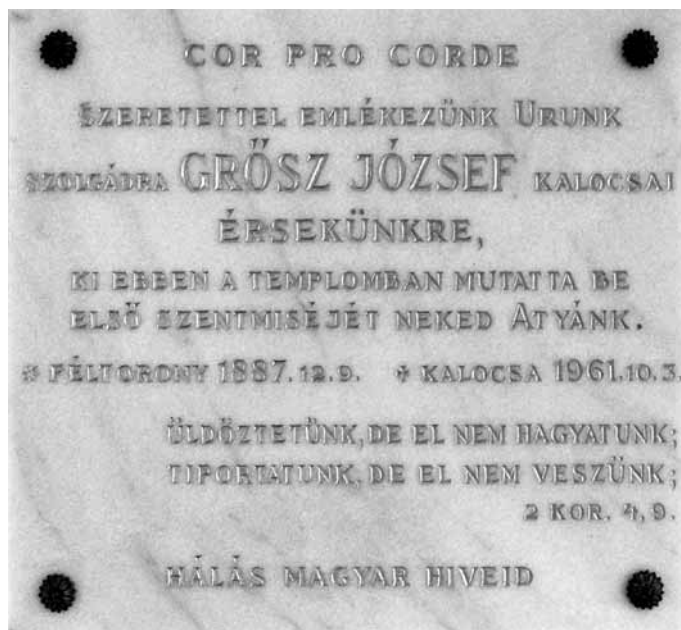
majd 55 éve az Elnöki Tanács kegyelmével térhetett vissza érseki székébe; 50 éve hunyt el Kalocsán.

Grósz József emlékét nemcsak hazánkban, hanem szülőfalujában, a Trianon óta Ausztriához tartozó Féltorony (Halbtorn) községben is őrzik. A település templománakbejárati előterében, az előtérben jobbra látható márványtábla szerint itt mutatta be újmiséjét a későbbi érsek.

Dr. Nebojszki László

*Az 1714-ben épült templom Feltoronyban
Jobbra a magyar hívek által elhelyezett márványtábla*

Grösz József szülőháza, a bejáratától balra látható az emléktábla

Az emléktábla felirata

Az erdőgazdálkodás jelentősége az ADUKÖVIZIG működésében

Az erdő földünk legfejlettebb életközössége, amely magába foglalja a mikroorganizmusoktól kezdve a mohákon, gombákon át a lág- és fás szárú növényeket, valamint a köztük élő rovar- és madárvilágot, és nem mellesleg a vadállományt is. Ebben az életközösségben, döntően a felnevelő faanyaggal és bizonyos mértékben az erdei termékekkel (gomba, gyanta, erdei gyümölcs) kapcsolatosan végzett tudatos emberi tevékenységet erdőgazdálkodásnak nevezzük.

Ez az erdőgazdálkodás kap egy további, külön értelmezést a Vízügyi Igazgatóság életében, hiszen az árvízvédelmi töltések, csatornapartok, tározók mellett lévő facsoportok, erdősávok védelmi funkciót is be-

töltenek. Védik a töltést, szabályozzák a partszakaszok vízháztartását és védenek a túlmelegedés ellen. A többcélú védelmi funkciójuk miatt nevezzük ezeket az erdőket véderdőknek.

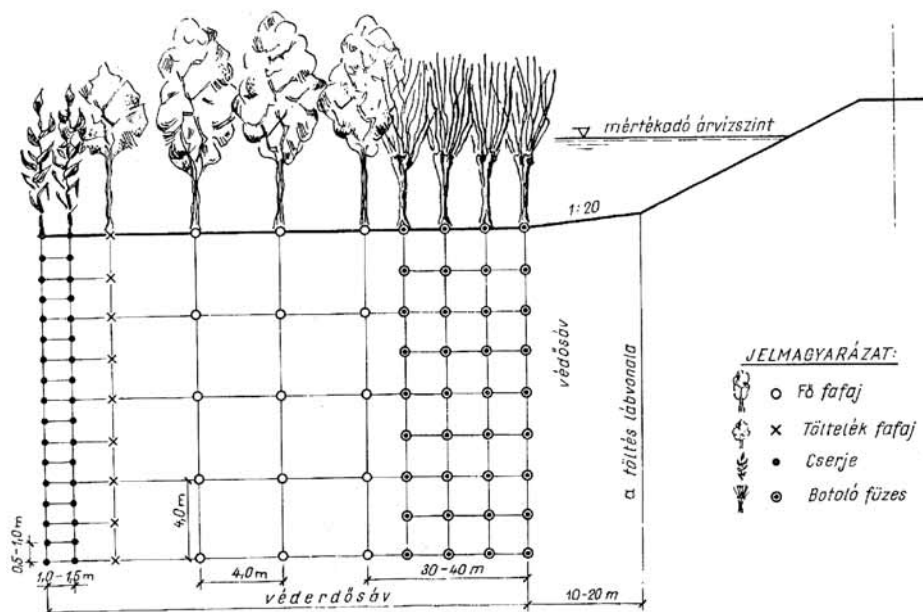
Az Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság a Duna mentén Dunaföldvártól a déli országhatárig, valamint a csatornapartokon Kunszentmiklóstól egészen Hercegszántóig mintegy 1500 ha erdőterületen gazdálkodik.

Ahhoz, hogy a véderdő a tőle elvárt funkciót be tudja tölteni, speciális kialakításra és művelésre van szükség. Sokrétű funkciói közül az árvízvédekezéskor betöltött szerepe az egyik leglátványosabb. A fával beültetett széles sávok csillapítják az

erős szelet, mely fátlan terület esetén hullámok képződésére adna alkalmat. A töltés lábától 10 m-re ültetett 2-3 sor fa sűrű, szétágazó lombzatával megtöri a hullámok erejét, védve ezzel a töltést és a műtárgyakat az erős hullámverés és az ún. elhabolás ellen. Az erre legmegfelelőbb fajok a fűzek és szilek. A további párhuzamosan húzódó fasorok már az esetlegesen télen megjelenő jég vagy jégtáblák kártételeit hivatottak megakadályozni. Az elmúlt hosszú jég nélküli időszak miatt talán háttérbe került a Duna jegesedésének veszélye, de ennek ellenére nem lehet figyelmen kívül hagyni. A fűzek és szilek mögé ültetett több sornyi, akár 50 m széles erdősáv véd a jég ellen. Erre a területre olyan

Véderdő az árvízvédelmi töltés mentén

A hullámtéri véderdő felépítése

Töltés és véderdő árvíz idején

Hullámtéri fa alamosott gyökérszervezete

fafajokat szükséges választani, amelyek tűrik a hosszú idejű elárasztást és szükség szerint gyorsan nőnek. Erős, ágtiszta törzsei nem akadályozzák a hullámtér vízlevezető képességét, tiszta, átlátható sorokat képeznek. A faj választását befolyásolják továbbá a termőhelyi viszonyok és az esetleges elöntési idő hosszúsága is. Jellemzően a nemesnyarak, hazai nyarak, de akár kőrisek és tölgy is kerülhet a belső védősávba.

Az ártéri erdő telepítésekor további speciális szempontokat is figyelembe kell venni. Ilyen például, hogy árvíz idejére a kisebb hajók számára hajózási nyiladékokat kell biztosítani. A vízügyi érdekek érvényesítését sokszor a szétaprózódott tulajdonviszonyok is nehezítik. Sok fejtörést okoznak az erdőfelújításokban a fiatal csemetét károsító vadak, a viharkárok, valamint a sűrűn beépült üdülőkből veszélyessé váló fák és a nagy méreteket öltő falopások.

A folyók partjától térjünk át most a csatorna- és tópartokra. Mindenki számára egyértelmű, hogy ezek az erdők fontos szerepet játszanak a környező területek vízháztartásában, mérséklik a nyári felmelegedést, árnyékukkal pedig fékezik a vízinhóvíz túlzott elburjánzását. A vízbe lógó ágak, gyökerek búvóhelyet jelentenek a vízi élőlények számára, fészkelő helyet a vízhez kötődő madarak részére. Az ezekre a helyekre telepítendő fafajok már jellemzően a termőhelyi viszonyok alapján kerülnek kiválasztásra. Mivel a természetvédelmi szempontokat is figyelembe kell venni, ezért javarészt őshonos nyarak, kőrisek, szilvek, valamint tölgy a jellemző célállomány ezeken a területeken.

Meg kell említeni, hogy a Duna hullámtere és a terület csatornái (bár az utóbbiak mesterséges vízfolyások) jó élőhelyet jelentenek a vízi életközösségek számára.

Nem ritka, hogy védett fajok is megtelepednek benne. Ez több konfliktushelyzetet is teremt a gazdasági érdekek és a természetvédelmi érvek mentén. Ezeket a ellentéteket javarészt a törvényi szabályozások kezelik. Védett természeti területen ma már az erdő elsődlegesen természetvédelmi szerepet tölt be, és csak másodlagos a part és töltések védelme. Időkorlátozások és számtalan más szempont alapján lehet csak gazdálkodni ezeken a területeken,

megtartva így az életközösségek, védett fajok számára a kellő nyugalmat és háborítatlanságot. Mindez több figyelmet, szervezést, gondosságot és alkalmazkodást jelent mindenki számára.

Nem mehetünk el ugyanakkor a vízparti erdők esztétikai szerepe mellett sem. Felüdülést jelent a nyári melegben a vízparti fák árnyékába húzódni, élvezni a különböző forma, szín és térhatásokat, megfigyelni az ott élő állatokat. Illúzióromboló az

otthagytott vagy a folyó által szállított, lepakolt szemét. Óvjuk ezt a természeti környezetet, hogy mindenki számára megbecsült érték maradjon.

A fentiekben leírtak alapján bízom benne, hogy egy kis plusz ismeretet adhattam az árvízvédelmi töltések, vízpartok mentén található erdők jelentőségéről és a bennük folyó tervszerű, célirányos gazdálkodásról.

Melcher Ferenc

Fortunához

Fortuna asszony, az égilakók közt legfejedelmibb, villantsd rám gyönyörű éjszemeid sugarát!
Istennő, ki a sorsokat édes méz aranyába s távoli földek erős fűszereit lehelő ambrosziába merítheted, indokkal vagy anélkül: felmosolyogva mutasd meg ragyogó fogaid!
Légy jó szívvel irántam, szárnyas versem előtt ne csukd be piciny füleid rózsaszínű kapuját!
Kagylós járatait töltsék meg drága zenével udvariasra csiszolt, válogatott szavaim.
Ékszer rajtad a szó, szépséged megkoronázza, s mint a valódi nyakék: büszke önérzetet ad.
Bókoktól lesz a félénk lánykából magabiztos dáma, a hölgykoszorú gyöngye, csodás hajadon;
Göndör fürtü, izomból-formált férfiakat von fényköre, s élvezi a válogatás örömet.
Érett korban is elhallgatná még a komor férj hízelgéseit és áradozásait ő; szomjas az asszonyi lélek az évődő csevegésre, s túlzó bók se riaszt benne sosem haragot.
Mindez igaz, de hiába magasztalt eddig akárhány jólsikerült ütemű disztichonom, te remek hátad rajzolatával fordultál csak, imádot, változatos soraim tarka füzére felé.
Hányszor kértelek: annyi viszonzást adni ne restellj, mennyi bajomba kerülsz, míg az üres papíros fölveszi lényed alakját, s hűen tükrözi vissza!
Halkzörejű talaján nyurga betűim amíg végső rendbe sorolnak, hosszam rágom az öklöm, s bolygok a házban egész éjszaka nyugtalanul.
Mondtam elégszer: a méltányosság azt követelné, arra szavazna a jog s józan önérdedek is, hogy – bőségszarud öbleit értő kézzel üritve rám – pazarul honorálj fáradozásaimért.
Mindkét félre előny származhat kapcsolatunkból.
Hasznos a fürge írónk mesterien kezelő költőt néha szövetségesnek tudni, ha Jupiter bosszús, vagy pedig az isteni nők dühöse.
Gáncsnak válik a jóhiszeműség áldozatává, folyton irigy susogás üldözi, bárhova tér; sanda gyanú ha kikezsd, én elhárítom a vádat, s rosszakaródra kenem Tartarus össz szemétét.

Máskor sírva fakadsz mérgedben, úgy feleselnél Pallasszal, de amaz játszva sarokba szorít; ekkor lépek a színre letipró érclogikámmal, s ingadozó ügyedet gyors diadalra viszem. Gátlom, hogy suta félreértés bajba sodorjon, ellenséged a Styx pokla felé terelem, jó szót szólok azokról, kiknek szellemed örvend, s míg Te nem üldözöl el: oldaladon maradok.
Fortuna! Bármilyen legyen szándékom vélem, e munkát néked ajánlom! A hű hódolat adjon erőt, hogy jól fessek a képed, s minden versemet értő lássa varázsodat és mennyei kellemeid.
Kedves nékem az arcod hamvas hótakarója, őszibarackon a pír nem lehet ennivalóbb.
Tetszik a homlokodon bujkáló kékes erecskék ágboga s ámbraszagú szádon a málnapiros.
Csípőd verdesi dús fodrokban rozsdasörényed: sok fésű beletört, mígnem a sánta kovács megszánt, s megfelelő készített tiszta ezüstműből (szidta is őt emiatt Vénusz igen cudarul).
Enyhén hajlik az orrocskád: ilyen álmatag ívet kínai metszeteken lát a merész utazó.
Nem lát az se sötétebb kormot a szembogaradnál, oly parazsat, mi fölér véle, hiába keres: nem lát bársonyosabb pillákat, kunkori véggel.
Körmöd a nyári, fehér Hold kicsi mása, amint rózsás pára alatt csügg, s méléz szívfacsaróan, balzsamos égi vigaszt hintve futása köré.
Tested oly édesen összhangzó, mint alkonyi béke, melyre az olvadozó Hold halovány köde száll (ilytájt dől könyökére a nagy Pán, sípja után nyúl, s elbabrál peremén élveteg ujjáival).
Lábad vádliban érett, keskeny lenn a bokánál, csónak a más saruja néki, határtalan úr; csuklód gyöngye, kezdetől mégis tart a hatalmas, féli szeszélyeidet, s kedved után szimatol.
Szép vagy, Fortuna, festett képnél szebb: gyönyörűség nézni szemöldökeid vékonyan írt vonalát; boldog mind a halandó, hallván csengeni hangod, vígak az égilakók, Juppiter is, ha nevensz.

Szebényi Tamás

Sulyok Ignác János

1
Székesfehérvárott
a püspöki palotában volt könyvtáros.
Érett éveiben és életének alkonyán.
Amikor megismertem, még
fiatal tanár volt Baján,
én kiskamasz, a ciszter gimnáziumban.
Ő nyúlánk volt, mint egy állóláma
S úgy világitott értelmé
és szemüvegének fénye;
szirmavesztett bóbíta
volt kese fején a tonzúra.
A francia nyelvet oktatta
a cserkészcsapatot vezette, igazgatta,
halkszavú volt, ám határozott,
patyolattiszta és galambszelíd.
A húsvét előtti gyónáson
csak az ő széke előtt álltak sorok,
holott keményen róttá föl a penitenciát,
de föloldozás jött susogása nyomán,
úgy vetette le bűnét minden diák
mint – kinőtt, nyűgös koszos ruhát.

2
A fordulat éve
s az államosítás után
Őt is, mint a többi cisztert
menesztették,
üzent kilencünkért
egy kora nyári délután.
Óh igen, már vigyázni
és titkolódnni kellett
„a klerikálni reakció
rossz lehellet”
mondta a komcsi új igazgató.
Ám Sulyok Ignác János
kinek bátorsága már-már a
merészséggel volt határos
biciklitúrát szervezett
a nagykamazsoknak.
Civil ruhát viselt, pumpnadrágot
mint csapatvezető kerékpározó.
Két hét alatt lehajtottunk
ezer kilométert.
Egyszer a késésű Illés elesett,
máskor a szépszavú
Lévay lemaradt,
elvéttette az utat,
harmadsorban a kerek Szamos
első kereke kipukkant.
Sulyok tanár úr nyeregkápájában volt
a tapasz. Így szólt: „ez is tapasztalat”.
A Duna-Tisza Közéből
debreceni rónáig hajtottunk,
onnan – elkerülve Pestet –
meglátogattuk Székesfehérvárt.
Bár megmutatta a Szent István templomot
és a cisztercita gimnáziumot

A kerékpáros csapat pihenőben

megszállnunk egy általános
iskolában kellett,
inkognitóban, szalmazsákokon.
Reggeli, esti ima hangtalanul
csak önmagunkba szállva,
délben a katedrálisban
a szentély rácsánál állva
Sulyok Ignác János
civilruhás pap
summás jó szavára
és áldására várva
hittük és reméltük,
hogy az az igaz
mit ő mond: „Ha
más minden elvész
megmarad a lelkiismeret,
a legjobb cserkész:
tartsd tisztán lelkedet.”

3
Elmúlt félszáz esztendő
gólyalábakon jár az idő.
Egy irodalmi est kapcsán
Fehérváron találtam magam,
majd a püspöki palotában
Sulyok tanár úr színe előtt.
Rám nézett, köszöntött, nevetett.
Hosszú folyosókon át vezetett
könyvektől roskadó polcok mentén
dolgozószobájába az út.
Ott ölelt át, mint atya
a tékozló fiút.
Könyvtáros a könyvtárost.
A fehér fekete reverendás
élénk öregember
a kalandozó öregfiút.
Ragyogva mondta:
„Jézust kell követnünk,
nincsen más kiút.”
Mappákat nézegettünk
kecskebőrre kézzel festettek
és egyet, hol Fehérvár

még Alba Regia vala,
s egy nyomtatott városképet
hol a daliás városháza,
a barokk megyeháza,
a karmeliták temploma
köztük a tér, a szobor, minden elem
csaknem kidomborodott
mint maga a történelem.
„Hohó” – ugrott föl ültéből
Sulyok Ignác János,
s a polcra leemelt egy fotót,
épsége a csodával határos,
a biciklitúra minden tagja
ifjontin volt rajta látható.
„Vidd el, gyermekem,
Van másik példányom is”
biztatott Sulyok apó.

4
Legutoljára Zircen láttam őt viszont
már cammogva járt
de értelmé még vidáman cirkált
szelíden bővülő két szemében.
Teával és cukorkáival kínált.
Röstelkedve mondtam: cukorbajos vagyok.
„Kedves tanár úr, nem tudtam
elhozni a bicikliseket,
a késésű Illést elvágta a rák,
a kerek Szamosnak megszakadt a szíve,
Lévay megvan még, de rosszul áll a lábán.”
„Elég, gyermekem. Ne mondd tovább.
Ember tervez, Isten végez.
Nemsokára én is elmegyek
és velük ott, túlhan találkozom.”
És eljött az óra, elment
túl a kilencvenen
s én néha azt álmodom,
hogy látom őt a menny csarnokaiban,
bringán ülve vezeti kis csapatát,
aztán megáll, köszönt egy ferencset,
Assisi Szent Ferencet magát.

Kabdebó Tamás

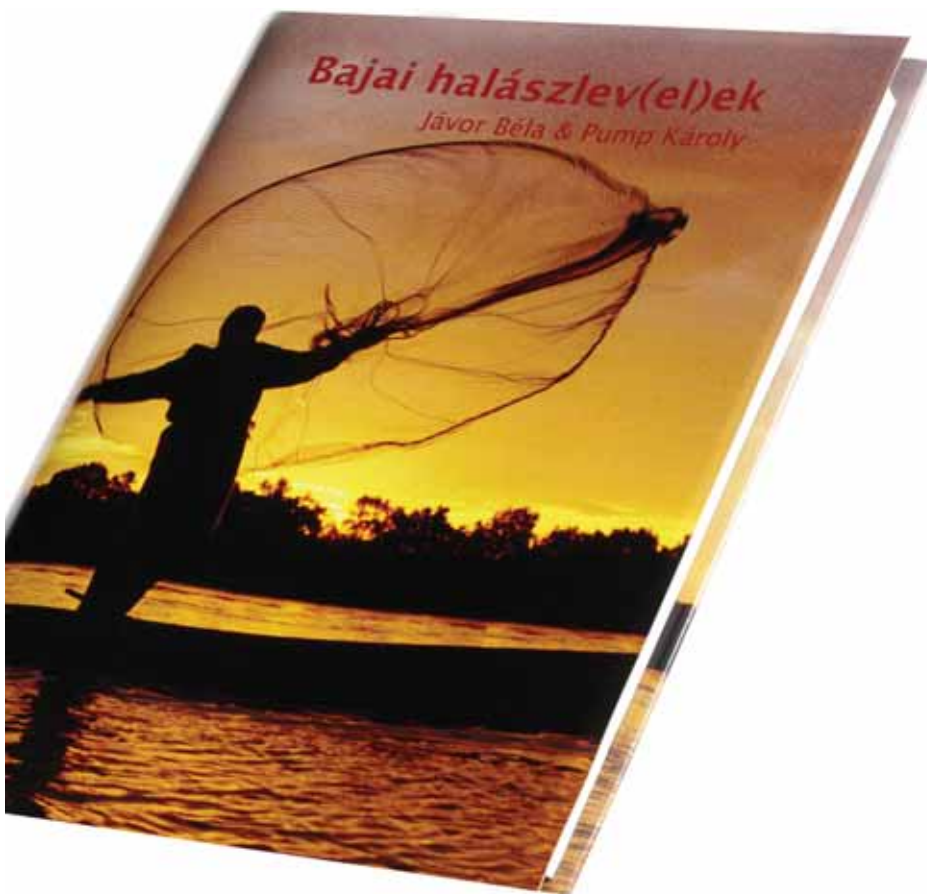
Bajai halászlev(el)ek

Egy régi városban járok, ahol a havas Szentháromság téren utasra várnak a fiákerrek, a lovak hátán vastag pokróc, a bunyevác fiákeresek bárány bekecsekben povedálnak, a lovak orrából pára dől; egy régi városban járok, ahol szerdán és szombaton piacozókkal és szekerekkel telik meg a városháza

előtti tér, a bazalt utcaköveken kacsák és csirkék fekszenek eladásra várva, sokszoknyás rác asszonyok árulják a krumplit, görögdiynye hegyek a stráfkocsikon, az asztalokon még fehér húsú őszibarackok, repedezett, de édes paradicsomok, a lovak kifogva, zabos zsák a fejükön, nagyanyám a csirkék pihéi

közé fúj és nézi, elég sárga-e a bőrrük; egy régi városban járok, ahol a szigeti kishíd lábánál fakteres uszodában vízipólo meccset játszanak, Milos a hídról ugrál a Sugóba, a szigeti tenispályán Dódi bácsi hosszú nadrágban teniszezik és az utolsó hazatérő motorcsónak halk berregéssel fodrot húz a Vénusz domb előtt a borszínű vízen; egy régi városban járok, ahol a Patak utcai sporttelep felől a temetőig hallik, amint egyszerre hördül fel félézer ember a meleg, szilvaérlelő nyári vasárnap délután, majd egy hangon kiált fel, ha gólt rúg a Bácska; egy régi városban járok, ahol késő este kettőt kürtöl a pesti hajó, amikor megfordul a Dunán és beáll a kikötőbe, ahol imbolygó lámpásokkal várják a konflisok, mintha halott lelkek jöttek volna Mindenszentek éjszakáján; egy régi városban járok, ahol nagyszombat este Feri batya baldachin alatt viszi a monstranciát a körmenetben, és úgy zúgnak a templom harangjai, mint az Utolsó ítéletkor; egy régi városban járok, ahol nagyanyám főzi a világ legcsodálatosabb ételeit nekem, az unokájának és vacsora után meséli varázslatos történeteit családunk kétszáz éves múltjából.

Ezt a régi várost idézzük Pump Karsci fotóival, ezeket a régi történeteket és ezeket a régi ételeket, Baját idézzük, a Ziech vendéglő vesevelőjét, nagyanyám hófehér tejföllel borított paprikás rácpontyát, nagyapám két liter vörösbortban főtt szüreti kakaspörköltjét, az anyámtól tanult körömpörköltet, a bajai halászlé bársonyos ízét, Gyula batya disznóvágásos májas hurkáját és a kora keresztény Szent Lecsó kanonizált paprikáit, paradicsomait.

Jávor Béla és Pump Károly könyvének bemutatása július 8-án 18.30-kor lesz a Városháza dísztermében

Jávor Béla

„Hírhedett zenésze a világnak”

I. rész

„Hírhedett zenésze a világnak,
Bárhová juss, mindig hű rokon!
Van-e hangod e beteg hazának
A velőket rázó hurokon?”

Természetesen figyelembe kell vennünk, hogy a szavak jelentéstartalma másfél évszázad alatt módosulhat, Vörösmarty jelzős szóösszetétele mégis telitalálat. A 19. században – mely Beethoventól Verdin át Wagnerig páratlan bőséggel termi a zene művájának óriásait – bizonyára Liszt Ferenc a legismertebb zongoravirtuóz.

A Soprontól kb. húsz kilométerre fekvő Doborján pár száz lelket számláló, jelentéktelen kis jobbágyfalu. A pástokon legelésző birkanyájak juhászait Liszt Ádám uradalmi ispán felügyeli. Esterházy Miklós birtokának ez az alacsony rangú tisztartója figyelemre méltó személyiség. Avatottan muzsikál több hangszeren, és időnként közreműködik a herceg kismartoni kastélyának zenekarában is. Éles szeme már ötéves gyermekéről felismeri, hogy a fiúcskában rendkívüli zenei tehetség rejlik. Így a kis Franci első tanítómestere szigorú atyja lesz. A vir-

tuózjelölt önkibontakoztató hajlama nem igényel késztetést. Nyolcévesen már napi hat órán át gyakorol a család öreg, gyenge minőségű zongoráján.

A kis előadóművész első sikerét kilencévesen, 1820-ban, Sopronban aratja. A következő, világhímév felé tartó lépést Pozsonyban, az Esterházy-kastélyban teszi meg. A lelkes, szinte tomboló publikumot nem csupán a zsenge korban mutatkozó tehetség hatja meg. Megérzik, hogy a még iskolázatlan kis zongoristában a klaviatúra felülmúlhatatlan mestere mutatkozik be. Az

általános ovációt követően öt magyar arisztokrata ír alá egy kötelezvényt, melyben hat éven át vállalják a Liszt fiú taníttatásának költségeit. A kis művész karrierjének döntő pontjához érkezünk. A juhász-számadó meglepő éleslátással pillant gyermeke jövőjébe, és merész bátorsággal adja fel szolid polgári egzisztenciáját. A fiú megfelelő zenei képzést csak Bécsben kaphat. Szabadságot kér a hercegtől, és felköltözik a császárvárosba. Esterházy nagyvonalúan folyósítja az apa egy évi javadalmazását, valamint kiutaltat kétszáz forintnyi tandíjat, továbbá szerény lakást biztosít az uradalom fővárosi irodaközpontjában. Mindez kevés lenne az esztendőnyi létfenntartáshoz és taníttatáshoz. A zongorajáték oktatásának legismertebb mestere, Czerny, amint meghallgatja a gyermek bemutatkozó játékát, tiszteletdíjáról lemondva vállalja képzését. Hasonlóan járnak Salierinél is, aki zeneelméleti ismeretekbe vezeti be az ifjú Lisztet.

A gyermeke útját egyengető apáról kiderül, hogy kitűnő szervező, és mai szóval élve kiváló menedzsere a kis zseninek. Sok szál mentén futó kapcsolatokat épít ki, és lehetőséget teremt egy bécsi hangverseny megtartására. Merész kísérlet, hiszen a főváros zeneértői Haydn, Mozart és Beethoven muzsikáján iskoláztak, és kiváló előadóművészek tolmácsolását igénylik. Az első, még kevésbé biztató sikerű koncertet a tüntető ünnepléstől kísért előadások sora követi. A császárváros szívébe fogadja a doborjáni csodagyereket. A történet, mely szerint Beethoven megjelenik az egyik zeneesten és homlokon csókolja, valószínűleg legenda. A nagy alkotó ekkor már teljesen süket, és a koncerten legfeljebb a művész billentés-technikáját látná és a közönség ovációját figyelhetné meg. Megjelenik viszont egy hangversenyen Klement Metternich, a nagy hatalmú kancellár. A herceg vájt fülű zeneértő, és a koraérett gyermek virtuóz tehetsége kiváltja csodálatát. A lelki emóció öt ajánlólevelet javadalmaz majd, melyeket az élelmes Liszt papa bekasszíroz a kegyes hangulatú excellenciáson.

A család ügyeit paternalista gonddal kormányzó apa új fordulatot készít elő. Bár Bécs a muzsika halhatatlan klasszikusait adta a világnak, Európa kulturális központja ekkor Párizsban van. Itt gyülekeznek Itália, a német hercegségek, Lengyelország és Oroszország legkiválóbb zeneszerzői és előadóművészei. Továbbá itt működik a zenei képzés csúcshintézménye, a Conservatoire is, melyet az olasz származású operaszerző, Cherubini igazgat. Metternich első felhasznált levele sajnos hatástalannak bizonyul. Fiát Liszt Ádám a konzervatóriumban szeretné

képeztetni, azonban ezúttal hiába instanciázik. Az igazgató ugyanis hajlíthatatlanul merrev: az iskola alapszabálya szerint csak francia állampolgárokat vehet fel. A kancellár további ajánlásai hatékonyabbnak bizonyulnak, és az is valószínű, hogy a bécsi csodagyerekről már beszámoltak a hírlapok. A meghívók rangja meghalad minden várakozást. Házi hangversenyre invitálja XVIII. Lajos udvara, majd jövő utóda, a később trónra lépő X. Károly is. A botfűlű Bourbonoknál számosabbak a zeneértők, és a királyi hercegnők szinte dédelgetik a tizenegy éves fiúcskát, akinek finom fehér keze csodaszámmá bővülő az Érard-zongorát. Az Érard család szinte rokonként fogadja a németajkú vendégeket, akik bizony még csak tört franciassággal tudják magukat kifejezni. A gyárosok új találmánya ez a kettős billentésű zongora. Fokozatos lenyomásra ismételt megszólal a hang, és ez a játéknak különleges tonalitást ad. A kis Franci hamar megbarátkozik az új rendszerű szerkezettel, és ezzel a hangszerrel aratja fergeteges sikereit.

A királyi ház fogadása oly elismerés, mely elindítja a kékvérűek ostromát. A nagyúri szalonok versengenek azon, ki látja elsőként vendégül a lányosan hosszú hajjú mestert. A hírnév átröppen a La Manche-csatorna felett, és az angol királyi udvar két ízben is ünnepli a kontinentális virtuózt. Játéktudása alapján – melyet még fejleszteni fog – a korszak legtehetségebb zongoristájának tekintik. Azonban mind az apa, mind a fiú még további ambíciókat táplál. Francit képezni kell a zeneelmélet és a komponálási szaktudomány területén is. Szerencse, hogy Párizsban a konzervatórium tanárain kívül akadnak más kiváló zenetudósok is. A fiúcska tőlük vesz órákat, és nem indokolatlan a remény, hogy idővel nevét a muzsika komponáló művészei között is meg fogja örökíteni.

Az alkotásra irányuló belső késztetés már Bécsben kezd bontakozni a kis Lisztben, hiszen első szerzeményének kottája itt jelenik meg. A már képzettebb kis muzsikusként Párizsban sajnos kétes sikerű vállalkozásba fog. Valószínű, hogy jó szándékú, de meggondolatlan pártfogók is serkentik arra, hogy operát komponáljon. Feltehető, hogy magas, királyi pártfogás bírja rá az operaház igazgatóját arra, hogy a *Don Sanche* című alkotást műsorára tűzze. A Bourbon-ház kegye ezúttal nem tesz jó szolgálatot. A zenekedvelők és kritikusok ízlés területén nem lojális rojalisták. Az opera – bár nem látványosan – de megbukik. A komponálás terén később imponálóan termékeny váló Liszt meg sem kísérel többé az operaszerzést.

A kamasz virtuóz

A kiváló menedzselő Liszt Ádám természetesen nem elégszik meg három főváros publikumának meghódításával. Hangversenykörutakat szervez Franciaország, Anglia és a német fejedelemségek területén. A siker mindenütt elsöprő, a közönség lelkesedése felülmúlhatatlan. Van olyan eset, hogy a vastaps ötször kényszeríti vissza a pódiumra a lengő hajjú kis művészt. Ekkor, 1826 táján általános a vélemény: a világ első zongoravirtuóza Liszt Ferenc.

Az erőltetett munkatempó (napi hat óra gyakorlás, hangversenyek, főúri szalonok vissza nem utasítható zeneestjei) még az ifjú vasszervezetét is kimerítik. Az orvosok pihenést javasolnak. Az apa Boulogne-t választja. A nyári vakáció váratlan, tragikus fordulatot vesz. Franci visszanyeri életerejét, Liszt Ádám azonban megbetegszik és tifusz áldozata lesz. A gyámoltóját, erőskezű irányítóját elvesztő ifjú anyjával Párizsban telepedik le. Szerény lakást bérelnek, és a zongoraművész főként óraadással tartja fenn egzisztenciájukat. Tanítványokban nincs hiány. Grófok és hercegek versengenek, hogy az ifjú mester csodálatos tudásának legalább elemeit elsajátíthatassák a klaviatúra kezeléséhez vonzó leánykáikkal. Éppen ebből lesz a baj. A zenei kiművelést áhítók egyike a kereskedelmi miniszter gyermeke. Bár mind a mester, mind a tanítvány szemérmesen rejtegetik bimbózó érzéseiket, szenvedélyes, valójában egészséletükben ki nem hamvadó szerelem ébred szívükben. Ám az apa szerint a művészt Istentől való kiválasztottsága és világhírneve még nem emeli a kilencágú grófi koronának magasságába. Lisztet kitiltják a miniszteri palotából, majd Carolinát egy Pau környéki dél-francia arisztokratához adják fele-

ségül. Ez a művésznek az a korszaka, mikor először foglalkozik az egyházi rendbe lépés gondolatával. A franciskánus kolostor választásának szándékától csak anyja rimánkodása és – valljuk be – a világi élet örömeinek csábítása tántorítja el. Bármilyen viharos szerelmi életet is él majd, a katolikus egyház szellemének, a transzcendens létnek vonzása állandó ihletője lesz alkotói géniuszának. Két nagyobb terjedelmű miséjén kívül számos liturgikus alapú kompozíció központi eleme életművének.

A lelki válság e letargikus időszakát követi Liszt üstökös pályájának tündöklő felívelése. Az uralkodók megnevezése csupán tájékoztatási pontok kijelölését szolgálja. Senki ne gondolja, hogy Liszt sznob lenne. Önérzetesen vallja: művészi rangja nem marad alatta a koronás fők Isten állítólagos kegyelméből elnyert méltóságának. Zongorázik számos német nagyherceg udvarában, a holland, spanyol, dán királyok, valamint a cár előtt és a Vatikánban. A szerfölött hiányos felsorolás egészítsük ki konstantinápolyi vendégszereplésével is. Nehéz elképzelni, hogy Kelet monotonul ismétlődő melódiáihoz szokott oszmán fülek gazdái miként hangolódtak rá a mester visszafogott piamisszióira és harsogva dübörgő zongorafutamaira. Tény azonban, hogy a szultán társalogni óhajtott a művésszel, így Franci órányi eszmecserét folytat Allah földi másával. Ha kell, keményen szembeszáll bármelyik nagyúrral. Madridban a hangverseny előtt szeretne tisztelni a tizenöt éves ifjú királynő előtt. Ez a spanyol etikett miatt lehetetlen – jelentette ki fensőbbeségesen a főudvarmester –, mivel a zongorista nem a Gothai Almanachban jegyzett arisztokrata. Akkor csomagolok és nem lesz hangverseny – vágja oda kurtán a mester. A jeges választól meghökkent grand visszahőköl. Ilyen nyers visszautasítást hispán udvari föméltóságnak még nem kellett zsebre vágnia. Rövidesen azonban retirálnia kell. Értesíti a virtuózt: kivételesen eltérnek a szertartásrendtől és a királynő elé járulhat.

Bonyolultabb a szentpétervári história. Előzetesen több koncertet ad Varsóban. Repertoárjában bőven szerepelteti szívbeli barátjának, Chopennek a szerzeményeit. Tudnunk kell, hogy a lengyel művész oroszok által üldözött, Párizsban élő emigráns. Megszokott műsorrendje Lisztnek az úgynevezett zenei fantáziálás. Ebben más szerző ismert dallam-motívumára felépítve improvizál. Nos, egy ilyen pillanat szülte kompozícióba beleszövi a lengyelek egy tiltott nemzeti dalának futamait is. A koncertek közönségében meghúzódnak az

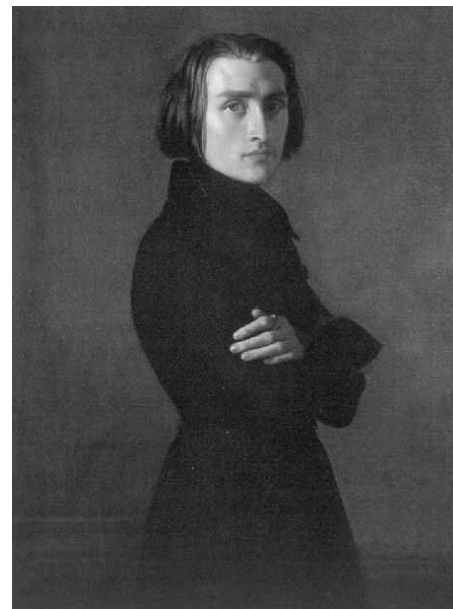
orosz spionok. A besúgók jelentései befutnak Szentpétervárra. A gyanakvás magva elültetett. II. Miklós mégis úgy véli, nem engedheti meg magának az Európa-szerte ünnepezt virtuózzal szemben a zordon viselkedést. Szívélyes, szerfelett kegyes, és az udvari hangverseny is szinte délies temperamentumú ovációval zárul. Az elhidegültést a további konfliktusok váltják ki. A cár felkéri Lisztet, zongorázzon el néhány számot azon a jótékonyági hangversenyen, melyet a borodinói csata invalidusainak a javára rendeznek. Felség – mondja hidegen a művész – az én második hazám Franciaország. Tizenöt éve élvezem Párizs vendégszeretetét. Nem játszhatok olyan koncerten, melyet a francia hadsereg legyőzőinek segélyezésére szerveznek.

Oroszország atyuskái megszokták, hogy a bojárok dereka szerfelett hajlékony. Az udvarias, de nyílt visszautasítás a Téli Palotában ismeretlen reakció. A végleges kenyértöréshez azonban más esemény vezet el. Egy udvari hangverseny közepén ajtó nyílik, és a felséges úrhoz siet a főhadsegéd. Suttogni kezdenek, sőt egyik-másik szó már emelkedő hangvétellé. Liszt feltűnően odanéz, de egyelőre még tovább játszik. A tárgyalás viszont folytatódik. A művész pár percig még bővíti hangszerét, majd kezeit térdére helyezve vár. A zene megszakadásán már nemcsak a publikum, hanem az uralkodó is meglepődik. Az okot kiderítő kérdésére Liszt finom ironiájú, gyöngyöző franciasággal válaszol: „Amíg felséged beszél, mindenki más hallgatni tartozik.” A páratlanul merész kioktatást követően Liszt többé nem élvezi a Romanovok szalonjainak vendégszeretetét. Bár az aulikus lelkületű igazodás megkívánná, hogy a főúri paloták is bezáruljanak előtte, a rátartibb nagyurak engednek a kísértésnek. A cárok halandóak, a világhírű művész hangversenye azonban múlhatatlan dicsőségű emlékhellyé avat hat egy hercegi szalont. Csakhogy a publikumban megjelennek az udvar parazitái is. Egy dúsan dekorált tábornok azt hisz, a kegyvesztett Liszt immár sebezhető áldozat, és megengedheti magának a pimaszkodást. A hírességet és a generálist természetesen gyűrűbe fogja a vendégsereg. Ekkor úgy gondolja, hogy megtalálta a megalázás mesteri formuláját, és megkérdezi: – Volt ön már csatában? – Adott ön már zongorahangversenyt? – ríposztoszik villámgyorsan Liszt. A szópárbajt hallgatók visszafojtott kuncogása még a nem túl fürge eszű tábornok számára is kétségte lenné teszi: a pengeváltásban nem ő ért el találatot.

Párizs, melynek levegője ifjúkora óta életető közege, a műveltség legdúsabb hozamú forrásaiból való merítés lehetőségében részesíti. Európa e szellemi központjába gyülekeznek a kor művészei. Barátságot köt Rossinivel, Berliozsal, Chopinnel, Mendelssohnnal és felfedezettjével, Richard Wagnerrel. Részesülhet a francia irodalom páratlan buzgásának friss impresszióiból. Bejáratos Victor Hugóhoz. Beszélgető partnere Balzacnak, olvassa Alfred Musset még kiadatlan költeményeit. Később atyai pártfogója lesz az adósságok között vergődő Charles Baudelairenek is. Megismeri a férfi álnevet használó tehetséges, de excentrikus hajlamú írónt, George Sandot. Keresi barátságát a Franciaországba emigrált ragyogó stílusú, de vitriolos gúnyra is hajló német költő, Heinrich Heine. Bár a gall fővárosban töltött évtizedeket intervallumokra darabolja a számtalan hangversenykörút és egyéb utazás, a művész szellemi feltöltődésének ősforrását Párizsban találja meg. Anyanyelve ugyan német, a franciát oly mértékben sajátítja el, hogy – saját bevallása szerint – franciául gondolkodik.

Mint a leírtakból láttuk, Franci – így szólítja őt barátainak széles köre – csak pályafutása első szakaszában ad hangversenyt Magyarországon. Huszonhét éves, mikor egy drámai esemény a magyarságtudat húrjait megpendíti lelkében. Ez az 1838-as, Pestet letaroló jeges árvíz. Bécsbe siet, és hangversenyei jövedelmét, huszonötezer forintot a szerencsétlenül jártak segélyezésére utalja át.

Első káprázatos, országosan elterjedt hírvé hangversenyét 1839-ben adja. A főváros közönségének nem csillapuló lelkesedése

Az 1830-as években

újabb és újabb koncertekre ösztönzi. Ekkor avatják Pest díszpolgárává, és ajándékozzák meg egy remekművű, a hagyomány szerint Báthory István fejedelemnek tulajdonított díszkarddal. A meghatott művész a polgármester orációjára ékes francia szónoklattal válaszol. A zavart, tétova tekintetű publikum láttán észbe kap. Szavainak jelentését néhány arisztokratán kívül senki sem fogta fel. Németre vált át, és ezt a beszédet már érti a hallgatók nagy hányada. Tomboló lelkesedésű tömeg kíséri a művészt szállásáig. Ezekben a napokban ismerteti meg Erkel Ferenc a Rákóczi-induló dallammotívumával. Ezt Liszt később majd számos esetben használja fel a már említett „zenei fantáziálásokban”. (Hector Berlioz a közismert Rákóczi-indulót csak hat év múlva komponálja meg.)

1850 tavaszán a Bécsbe érkező Liszt meglepő tapasztalatokat szerez a Habsburgok rendőr-minisztériumának ádáz magyarellenességéről. Bár még keveset komponál, megjelentet néhány zongoraversenyt és szimfóniát. Kottáiért versengenek Párizs, London, Milánó, Lipcse, Drezda – hogy csak a legnagyobbakat említsük – zenemű kiadói. Nos, ezúttal a császárvárosban szeretne nyomdába adni egy kisebb zongoraetűdöt. A cenzúra azonban megtiltja kiadását. Az ok: a futamok között ott rejtőznek a Rákóczi-induló karakterisztikus motívumai. A nyers megregulázás valószínűleg első láncszeme annak az ismétlődő konfliktus-sorozatnak, mely a művész és a Burg további kapcsolatainak végigvonul.

Franci kitűnő megjelenésű, szépen metszett arcélű, vonzó férfi. A klaviatúra felülmúlhatatlan mesterét övezi a zsenialitás nimbusza is. Személyiség vonzza a nőket, és ő – valljuk be – nem kíván imádóinak csalódást okozni. Amennyiben valaki egy magyar Casanova életrajzát szeretné megírni, ehhez a Liszt-monográfiákban bőséges nyersanyagot talál. Nem hagyható ki azonban a legszolidabb biográfiájából sem két olyan nagy szerelem története, melyek meghatározzák életútját.

1834-ben ismerkedik meg Marie de Flavignyvel. Csakhogy az asszony ekkor már d'Agoult grófnő és gyermekes családanya. Az ostromot Franci kezdi, és a láng, amit fellobbant, olthatatlan. 1835-ben Marie családját, rangját hátrahagyva a Svájcban koncertező Liszt után szökik. Genfben telepednek le, itt születik meg első leányuk, Blandine. A frissen belakott szerelmi galambdúc falán azonban megjelennek az első hajszálrepedések. Párizsban Marie d'Agoult udvarképes dáma, a király estélyeinek rendszeres meghívottja.

Marie de Flavigny

Svájcban azonban a vadházassága miatt a puritán genfi patrícius polgárok nem fogadják palotáikban. Franci viszont élheti világát, hiszen a nagyúri társaság elnézi a zseni magánéletének kilengéseit. Továbbra is záporoznak a hangverseny-meghívások, és Marie csak ritkán tudja követni Francit ezen a felfokozott iramú, Európa térképén cikázó életpályán. Milánóban, illetve Rómában töltenek el néhány nyugodtabb hónapot. Megszületik második gyermekük, Cosima, majd fiuk, Daniel. Bár kétségtelen, hogy Marie-t hatalmas, leküzdhetetlen szenvedély hajtotta a művész karjaiba, és őszinte hévvel lángolt Franci is, a szerelem parazsa lassan mégis kihamvad. Négy év után útjaik elválnak. Az asszony – meglehetősen sikertelenül – megkísérel visszatérni Párizsba a Faubourg Saint Germain szalonjainak előkelő világába. Franci, miként a Prospero bűvöletéből kiszabaduló Ariel, megkezdi művészi szenvedélytől vezérelt bolyongását. Életpályájuk néhányszor még keresztezi egymást, a találkozások csak felszínes, a lángok végleg kihunytak. Nem hallgathatjuk el, hogy az intézetben nevelkedő három magára hagyott gyermek lelkén a zűrzavaros évek végzetes sebeket ejtenek. Ezt főként az érzékeny, eszes és tehetséges Cosima szenved meg. Lisztnek majd hajlott korában keserűen kell megfizetnie gyermek elhanyagolásáért.

1847-ben Kijevben ad koncertet. Itt ismerkedik meg Carolyne Sayn-Wittgenstein hercegnővel. Az éledő szerelem nem viharos erejű, azonban Liszt életfonalát mindvégig követi. A művelt, zeneértő asszony bizonyos szempontból a művész szellemi irányítója lesz. Csakhogy nem

Carolyne Sayn-Wittgenstein (dagerrotípiá)

szabad. Férjétől különváltan él, így a két szerelmes megkísérlő kapcsolatuk törvényesítését. Megindítják Carolyne válóperét, és ezzel nehéz, évtizedekig elhúzódó küzdelembe kezdenek. Bár minden ésszerű ok megvan arra, hogy a csapodár, feleségét szinte eltaszító herceg frigyét felbontsák, a válást az orosz metropolita és a cár makacsul megghiúsítja. Tízévi harc után megtörik az ellenállás, ekkor viszont a római pápánál akad el a bontóper. Mire az idegmarcangoló kudarcok után megkapják a feloldás „licetjét”, kapcsolatuk már csak két sokat szenvedett lélek barátságává szelidül.

1846-ban ad Pesten újabb hangversenyt. Hajón érkezik Esztergomból. A fogadás parádés: a hídpalló végén elsőként a tisztelt régi barát, Széchenyi István üdvözl. A hangversenyteremben a lengő hajú mű-

Barabás Miklós Liszt-portréja, 1847

vész ujjai a zene lelkét sugárzó csodaszerszámmá varázsolják a zongorát. Virtuóz korszakát lezáró szereplése egy Odessza környéki kisvároshoz lokalizálható.

A következő négy évtizedben önálló hangversenyt már nem ad. Az csak ritkán fordul elő, hogy szívós, kitartó, ellenállha-

atlan kérésekre eljátszik egy-egy darabot. Azon e késői élmény részesei mindig elámulnak, hogy a gyakorlástól már rég elszokott ujjak micsoda démoni virtuozitással bővülik a klaviatúrát.

1847-tel kezdődik meg a művész zenealkotói korszaka. Nem jelentéktelen az az

életmű sem, ami mögötte áll. Egy részüket azonban átírja, újrafogalmazza és tökéletesíti. Másrészt hozzákezd a dédelgetett álmok megvalósításához, a csak töredékes ötletek egészszé formálásához.

Folytatjuk

Dr. Dániel József

A szélsőségek Olimpiája

75 éve zajlottak a berlini Olimpiai Játékok

I. rész

Sport és politika szorosan összefüggnek egymással, ez ma már aligha kérdéses bárki számára, hiszen a mai világban befolyásos politikusok váltják egymást a rangos sportesemények díszpályáiban, a politikai kampányok során igyekeznek népszerű sportolókat felvonultatni, egy-egy ország sportsikerei pedig hozzájárulhatnak a róla kialakult kép javításához is. A korai olimpiai játékok idejében ezt még kevésbé ismerték fel, hiszen például a legelső olimpiai bajnokot távolléte miatt kizárták a Harvard egyetemről, az 1900-as párizsi játékok teljesen elsikkadtak az egyidejűleg megrendezett világkiállítás miatt, de az 1904-es Saint Louis-i olimpiáról is alig tudott valaki Amerikában a rendező városon kívül. Még az 1932-ben megrendezett Los Angeles-i olimpia idején is megtörténhetett, hogy a megnyitónepségen az Egyesült Államok elnöke, Herbert Hoover nem vett részt, mert aktuális kampánykörútját fontosabbnak ítélte, mint a sport nagy találkozójának megnyitását, amelyet alelnökére bízott. (Más kérdés, hogy a választásokat így is elveszítette.) Persze a politika az olimpiai mozgalomba is beleszólt, hiszen az első világháború utáni antwerpeni olimpián a vesztes országok versenyzői nem vehettek részt, sőt a fő bűnösnek tartott és jóvátételi kötelezettségeit nem teljesítő Németországot még az 1924-es párizsi játékokra sem hívták meg. Az 1936-ban megrendezett berlini olimpia azonban számos tekintetben fordulatot hozott a játékok történetében, hiszen itt az uralkodó rendszer kifejezetten saját „arculaterősítésének” szolgálatába állította az olimpiát, másrészt viszont az 1936-ban rendezett játékok kezdtek először hasonlítani a mai, modern sportrendezvényekre.

A játékok „előlete”

Berlin és Németország 1930-ban nyújtotta be pályázatát a Nemzetközi Olimpiai Bizottságnak. A német jelentkezést a 20-as évek végének enyhülő nemzetközi légköre

tette egyáltalán lehetővé. Ez volt az az időszak, amikor a háborús vesztes országok lassan visszatérhettek a nemzetközi szervezetekbe, a vitás kérdések egy részét békés úton rendezték, és a világ nagy része naivan hitt abban is, hogy a konfliktusok soha többé nem vezetnek majd háborúhoz. A weimari Németország kandidálása azért is jöhetett szóba, mert Berlin az 1916-os játékok rendezési jogát egyszer már megkapta, ám a világháború miatt azt nem tudta megrendezni. A játékok megrendezésére eredetileg 12 város (köztük Budapest) jelezte pályázati szándékát, ám mire a végső döntésre sor került, a visszalépések miatt már csak Berlin és Barcelona között lehetett választani. Már ez a választás is több problémát felvetett, ugyanis a szavazásra jogosult 67 bizottsági tag közül mindössze 20-an voltak jelen Barcelonában, így Henri Baillet-Latour NOB-elnök javaslatára a hiányzó tagok táviratban, illetve levélben küldhették meg szavazatukat. A végeredmény így sem változott; mindkét szavazáson Berlin pályázata kapott többséget, így 1931. május 13-án Lausanneban hivatalosan is bejelentették, hogy a XI. Nyári Olimpiai Játékokat Berlin rendezheti meg. (További érdekesség, hogy az ugyanazon évben megrendezendő téli játékok lebonyolítását pedig egy másik németországi település, Garmisch-Partenkirchen nyerte el.) A döntést követően az akkor még ellenzékben lévő német nemzetiszocialisták tüntetéseket rendeztek az olimpia ellen, mondván, hogy az országba érkező sok idegen, köztük „alacsonyabb rendű fajhoz tartozó” sportoló megfertőzné a német népet.

Amikor Hitler és a nemzetiszocialisták 1933-ban hatalomra kerültek, a világ több országában (főleg az Egyesült Államokban) felmerült a játékok bojkottálásának gondolata, elsősorban a zsidók közismert németországi diszkriminációja és a dogmává emelt fajelmélet miatt. Miután a Nemzetközi Olimpiai Bizottságban is tar-

tottak attól, hogy az olimpiai charta eszmeiségének és a sportolók esélyegyenlőségének elve Berlinben sérülhet, a NOB 1933. évi kongresszusán felmerült a színhely megváltoztatása abban az esetben, ha a német kormány nem garantálja az „olimpiai eszme” érvényesülését. A nemzetiszocialista kormány azonban garanciát vállalt arra nézvést, hogy minden „fajhoz és felekezethez” tartozó sportoló szabadon részt vehet a játékokon, a versenyek rendezését pedig egy a politikától független bizottság kezébe adja (utóbbit végül nem tartották be). A tiltakozások ennek ellenére sem csitultak; olyannyira nem, hogy egy újonnan létrejött nemzetközi bizottság egy „ellenolimpia” szervezésébe is belefogott, amelynek sportversenyeit Barcelonában, művészeti kiállításait pedig Amszterdamban tartották volna. A rövidesen kitörő spanyol polgárháború azonban megakadályozta ennek megrendezését, ráadásul a világ nagyobbik részét sikeresen megtévesztő nemzetiszocialista propagandagépezet a tiltakozók hangját csaknem elnémította. Egyedül az Egyesült Államokban volt komoly tábor a olimpiai bojkottnak, ám végül ennek hívei a sorsdöntő szavazáson 58:56 arányban alulmaradtak, így az amerikaiak részt vettek az olimpián. Ezt követően a legtöbb, addig hezitáló ország is részvétel mellett döntött.

Az olimpiai „körítés”

A rendezés elnyerésekor még tiltakozó nemzetiszocialisták időközben a játékok megrendezését afféle nemzeti ügynek tekintették: Hitler egyrészt jó lehetőséget látott arra, hogy a sikeresen megrendezett olimpiával javítsa a világban a nemzetiszocialista Németországról kialakult képet, és elterelje a figyelmet a fegyverkezésről és háborús szándékairól, másrészt pedig a német csapat sikereivel is az árja faj felsőbbrendűségét kívánta bizonyítani. Épp ezért

Az olimpia egyik újdonsága: váltófutás az olimpiai lánggal

az állam nem sajnálta a pénzt sem a versenyhelyszínek, sem a monumentális kísé-
rőprogramok megrendezésére, sem pedig a német sportolók központi felkészülésének biztosítására. (A játékok amatőr jellegét ebben az időben még komolyan vették, a sportot hivatásként űző versenyzők nem vehettek részt az olimpiákon.)

A rendezők különös jelentőséget tulajdonítottak a megnyitó- és záróünnepségnek, az eredményhirdetéseknél is; több olyan újításuk is volt, amely innentől kezdve állandó részévé vált az olimpiai játékoknak. Ilyen volt például az olimpiai láng és a hozzá kapcsolódó váltófutás bevezetése. A lángot 1936-ban Olímpiában július 20-án gyújtották meg a napfény és tükrök segítségével, és összesen 3400 futó kezében tette meg a 3075 km-es távot Berlinig, illetve a városon kívül eső olimpiai helyszínéig. A lángnak Berlin két, sokak által látogatott pontján „oltárt” is építettek, majd a megnyitón Fritz Schilgen atléta vitte be az újonnan épült Olimpiai Stadionba. A láng mindegyik helyszínén a játékok végéig égett. (Érdekesség egyébként, hogy Schilgen nem is volt a német olimpiai csapat tagja, ám testalkata Leni Riefenstahl filmrendező szerint a „leginkább megfelelt az ideális germán atlétának”, így őt választották a megtisztelő feladatára.)

A megnyitóünnepségre egy új olimpiai logó és egy olimpiai himnusz is született. A logó az olimpiai öt karikat ábrázolta a birodalmi sas és a város jelképének számító Brandenburgi Kapu társaságában. Ez végül rákerült az ún. „olimpiai harangra” is, amely a résztvevőket a játékok kezdeté-

re szólította. Az olimpiai himnusz szöve-
gének megírására az ismert drámaíró, Gerhart Hauptmann kapott megbízást, de az államhatalommal nem szimpatizáló szerző ezt nem írta meg, így egy bizonyos Börries von Münchhausen szállította a végső változatot, melynek zenéjét maga Richard Strauss szerezte. Ennek szövege mentes maradt a nacionalista frázisoktól, a sportolókat és a nemes versengést köszöntötte. Egyszeri újításnak számított, hogy a játékok minden győztese egy-egy tölgyfacsemetét is kapott aranyérme mellé ajándékba, amelyet szülővárosukban kellett elültetniük. A győztesek a facsemetéket egy kerámiaacserépben kapták meg, amelybe a következő feliratot vésték: „Nőj a győzelem tiszteletére – buzdíts újabb tetterre!” Az Olimpiai Stadion Marathon-kapujánál pedig valamennyi győztes nevét megörökítették. A német rendezők azt is javasolták, hogy az egyes versenyszámok eredményhirdetéseire, az érmek átadására közvetlenül a versenyek után, annak helyszínén kerüljön sor. (Ma inkább ez a természetes.) A javaslatot a NOB azonban elutasította, így valamennyi éremátadó ceremóniára a játékok központi helyszínén, az Olimpiai Stadionban került sor, sokszor több nappal a verseny után. Az viszont innen vált általánossá, hogy a versenyszámok győztesei-
nek tiszteletére eljuttassák hazájuk nemzeti himnuszát. (Alkalmanként korábban is sor került ilyenre, azóta viszont a hivatalos ceremónia része.) A berlini olimpián 19 sportág 129 versenyszámában osztottak érmeket, ezen túl 15 művészeti versenyben is eredményt hirdettek.

Az olimpiai harang

A helyszínek és a megnyitó

A versenyek nagy része Berlin 5 kerületében zajlott, a központi létesítmények mind a Reichssportfeldnek nevezett, újonnan felépített városrészben voltak. Ezek közül is kiemelkedett a 100 000 fő befogadására alkalmas Olimpiai Stadion, amelyben az atlétikai és lovasversenyek, kézilabda- és labdarúgó-mérkőzések zajlottak, és ez adott otthont a megnyitó- és záróünnepségnek is. Közvetlenül a stadion mellett épült a szabadtéri Úszóstadion, amelyben 18 500 nézőnek jutott hely. A szintén monumentális méretű (20 ezer fős) Deutschlandhalle adott otthont a birkózó-, ökölvívó- és súlyemelőversenyeknek. Egyedül a vitorlásversenyeket tartották a fővárostól távolabb; ezeket a Kieli-öbölben rendezték meg. A különféle sportágak versenyeit még további helyszíneken is tartották.

Az előző, Los Angeles-i olimpián építettek először ún. „olimpiai falut” a résztvevő versenyzők elszállásolására. Ebben az időben a női és férfi sportolókat szigorúan külön szállásolták el. A férfi versenyzők legnagyobb része Döberitz városrészben lakott az egy-és kétemeletes házakból álló olimpiai faluban. A lakások mellett a falu része volt egy sportcsarnok, egy nagy közös, valamint valamennyi itt elszállásolt nemzet részére fenntartott külön étkezőhelyiség, egy konyha, egy uszoda, valamint az ún. Hindenburg-ház, amelyben a propagandaminisztérium iránymutatása alapján különféle szórakoztató rendezvényeket és filmvetítéseket tartottak. (Az olimpia után az egykori olimpiai falu a Wehrmacht bir-

Az új Olimpiai Stadion a versenyek idején

tokába került.) Az olimpiai faluban kb. 5000 sportolót és kísérőt szállásoltak el. A mintegy 1200 női sportoló – a szervezőbizottság tagjaival együtt – a város egy egész másik részében, Charlottenburgban, az ún. Sportforumban kapott szállást, míg a Nemzetközi Olimpiai Bizottság tagjai a város egyik előkelő szállodájában, az Adlonban laktak. A játékokon egyébként összesen 49 ország versenyzői vettek részt (ez akkor rekordnak számított), több ország ekkor indult először. A sportnagyhatalmak közül egyedül az addig egyetlen olimpián sem induló Szovjetunió nem vett részt. A legnagyobb létszámú csapattal a rendező Németország indult, Magyarország 209 akkreditált sportolójával egyébként a harmadik legnagyobb küldöttséget adta a rendezők és az Egyesült Államok mögött.

Berlin igyekezett kitenni magát a rendezésben, és a nemzetiszocialista állam megpróbálta a világnak a szebbik arcát mutatni. Hitler maga is megfogalmazta, hogy a játékoknak azt kell sugallnia, hogy Németország békeszerető, szociálisan érzékeny, gazdaságilag pedig feltörekvő állam. A cél érdekében még azt a kompromisszumot is vállalta, hogy a szervezőbizottság elnöke, Theodor Lewald a nürnbergi törvények értelmében „félzsidónak” számított. Hogy kifogja a szelet a zsidóság diszkriminációja miatt szót emelő külföldi mozgalmak vitorlájából, ügyeltek arra, hogy a német csapat összetétele se igazolja a Németországgal kapcsolatos „vádakat”. Így indulhatott német színekben az országot egyszer már származása miatt elhagyó, 1928-ban olimpiai bajnok „félzsidó” törvívónó, az Amerikából visszacsábított Helene

Mayer, illetve a közismerten kommunista meggyőződésű birkózó, Werner Seelenbinder is. (Ugyanakkor például az éremesélyesnek számító zsidó vallású magasugrónő, Gretel Bergmann annak ellenére is kimaradt a csapatból, hogy a németek a számban három versenyzőt is indíthattak volna, ám a harmadik helyet „formahanyatlás miatt” nem töltötték be.) A városból központi utasításra egyébként is eltűntek az antiszemita plakátok; az üzletekről, középületekről eltávolították a *Juden unerwünscht* (zsidók nemkívánatosak) feliratokat. A továbbra is antiszemita nézeteket valló újságírókat még „védőőrizetbe” is helyezték. A német vasút külföldi irodáinak a kirakatait pedig Németország vendégszeretét hirdető, németországi utazásra buzdító óriásplakátokkal töltötték meg. Sőt, a Németországba szülő vonatjegyek árát a játékok idejére 60%-kal csökkentették. (Igaz, a Berlinben élő cigány közösséget – akiknek életformája kevésbé lett volna vonzó látvány a külföldiek számára – összegyűjtötték, és egy táborban helyezték el.) Egyébként az olimpiát afféle „nemzeti ügynek” kellett tekinteni, és a német népet a propagandaminisztérium arra készítette fel, hogy ne pusztán nézője legyen az eseményeknek, hanem valódi részese is. A monumentális építmények felépítése, amelyeknek elkészítése önmagában is kb. 100 millió birodalmi márkát emésztett fel, hozzájárult a munkanélküliség csökkentéséhez, így közvetve a kormány népszerűségének emelkedéséhez is.

A legnagyobb benyomást a látogatókra mégis maguk a játékok és az azok köré szervezett rendezvények tették a látogatókra. Az olimpia 1936. augusztus 1. és 16. kö-

zött zajlott le. Minden ilyen, óriási tömegeket megmozgató, hatalmas kulisszákat felvonultató rendezvény célja az volt, hogy a világ számára demonstrálja nép és vezére egységét, maguk a játékok pedig minden korábbi hasonló rendezvényt felülmúljanak. Minden házat horogkeresztes zászlókkal, girlandokkal díszítettek fel. Magán a megnyitón harsonák harsogtak, ágyúk dörögtek, és békegalambok szálltak fel a stadionból. A rendezvényt maga Hitler nyitotta meg; igaz, csak a mindenkori államfők számára engedélyezett rövid szöveget mondhatta el. (Az viszont nem igaz, hogy miatta rövidítették a minimálisra a rendező államfők szövegét, már az 1932-es olimpián is ugyanez a protokollszöveg hangzott el az amerikai alelnök szájából.) A résztvevők többsége mégis az ő személyes tiszteletére bevonuló csapatok nagy része jobb karjának előrelendítésével köszöntötte a szervezőket és a jelenlévőket. Azt már kevesebben tudták, hogy ez nem a náci „Heil, Hitler!” köszöntés átvétele volt, hanem az akkor még szokásban lévő olimpiai köszöntés, amely érthető okokból ma már nem használatos. Persze az sem kétséges, hogy a kiválóan megrendezett, magas színvonalú versenyek, a pontos szervezés sokakat megéltetett: még az olimpiai mozgalom atyja, az agg Pierre de Coubertin báró is elismeréssel beszélt a németek által rendezett olimpiáról. A *New York Times* tudósítója pedig egyenesen azt írta, hogy a „németek a játékokkal visszatértek a népek közösségébe”, és a játékok „ismét emberivé tették őket”. Csak nagyon kevesen voltak azok a látogatók és újságírók, akik látták, hogy a barátságos álarc egy vérszomjas szörnyeteg arcát rejtegeti.

Az is az olimpiai újdonsága volt, hogy innen adtak először rádióközvetítést a világ különböző országaiba (összesen 42 ország közvetített), sőt, Németországban az olimpia egyes eseményeiről az akkor még igen csak gyermekcipőben járó televízió is tudósított. (Persze ekkor még csak élő közvetítésekről lehetett szó.) Egy magán televíziós társaság naponta hat órát tudósított az eseményekről. Igaz, saját készülékkel ekkor még kevesen rendelkeztek, viszont a város több pontján is összesen 25 nyilvános „tévészobát” alakítottak ki, amelyekben több mint 160 ezer ember figyelhette az eseményeket. Egyébként itt készültek az úszóversenyeken első alkalommal vízalatti felvételek is. A játékokra kb. 1800 újságíró akkreditáltatta magát (ez addig megközelíthetetlen szám volt), ám maga a szervezőbizottság is kiadott egy olimpiai újságot,

amely utólag szinte minden, a versenyekkel kapcsolatos tudnivalót tartalmazott. A szervezőbizottság megbízásából a világhírű svéd földrajztudós és felfedező, Sven Hedin is tartott előadást a sport nevelő hatásáról, majd a játékokat követően elkészült Leni Riefenstahl híres *Olympia* című, kétrészes dokumentumfilmje, amelyet minden idők legsikeresebb propaganda-filmjei között tartanak számon, és amely a rendezvényt a személyesen jelen nem lévők számára is népszerűvé tette.

Az olimpia előtt kérdéses volt a zsidó származású, illetve a szintén alacsonyabb rendűnek tekintett fekete sportolók részvétele az egyes országok csapataiban. Valóban voltak önkéntes távolmaradások ilyen okok miatt, ám a versenyek sikeres résztvevői között is találhatunk közéjük tartozókat. Az Egyesült Államok csapatában 18 fekete bőrű sportoló indult az olimpián; többen, mint az előző, hazai rendezésű játékokon. Ők Berlinben összesen 14 érmet szereztek, az amerikai csapat éremtermésének egynegyedét (többségüket atlétikában). Ugyanakkor a közszájon forgó történet, mely szerint Hitler nem volt hajlandó kezét fogni az olimpiai egyik hőseivel, a négy aranyérem nyerő Jesse Owensszel, nem pontos, ugyanis az olimpia második napján, amikor Owens győzelmeit szerezte, Hitler egyáltalán nem adott át érmeket. (Az előző napon pedig csak német sportolóknak gratulált.) Hogy ez rasszista meggyőződése miatt alakult-e így, mára nem tisztázható. Maga Owens visszaemlékezéseiben így írt erről: „Amikor kancellár arra járt, felállt a helyéről, odaintegtettem nekem, én pedig visszaintegtettem.” Egy másik változat szerint az atléta őrzött egy fényképet, amelyen a Führer gratulál neki, ám amikor a 60-as években meg akarta volna jelentetni a sajtóban, azt ideológiailag nem tartották kívánatosnak. Owens szerint őt nem Hitler szégyenítette meg, hanem az amerikai elnök (Franklin Roosevelt), aki – miután épp a déli államokba készült kampánykörútra –, az olimpia után nem fogadta a bajnokot a Fehér Házban, sőt még gratuláló táviratot sem küldött neki.

Egy zsidó honlap szerint összesen 13 zsidó vagy zsidó származású sportoló nyert érmet Berlinben, közülük hatan magyarok voltak. Egyes legendák szerint az amerikai 4 x 100-as férfi atlétaváltó két tagját, a zsidó vallású Sam Stollert és Marty Glickmant edzőjük az amerikai olimpiai bizottság elnökének, Avery Brundage-nek a nyomására hagyta volna ki közvetlenül a versenyek előtt a biztos esélyes váltóból, hogy „a Führert megkímélje a zsidó aranyérmesek látványá-

tól”. A történet hitele ott gyengül – bár később Glickman maga is antiszemizmust emlegetett kihagyása kapcsán –, hogy helyükre az egyéni versenyek első két helyezettjét, az egyébként fekete bőrű Jesse Owenst és Ralph Metcalfe-t jelölték. (Az amerikai váltó egyébként új olimpiai csúccsal győzött.)

Az olimpia külföldi hősei

A berlini olimpia több sportágban is minden korábbinál magasabb színvonalú küzdelmeket hozott. Számos versenyszámban csak világ- vagy olimpiai csúccsal lehetett aranyéremet nyerni. (Csak az atlétikai versenyeken tíz világcsúcs született.) Ez részben annak köszönhető, hogy ebben az időben kezdődött meg a versenyzők tervszerű, közös felkészítése edzőtáborokban, sportkomplexumokban, ahol a felkészülés időszakában csak a sporttal kellett foglalkozniuk. Másrészt az előző, Los Angeles-i olimpiára erősen rányomta a bélyegét a gazdasági világválság; az európai sportolók nagy része a pénzhiány és az óriási távolság miatt nem vállalta a részvételt. (Akkoriban még hajóval lehetett csak Amerikába utazni, de Los Angeles eléréséhez a kontinensen is át kellett kelni.) Berlinben a világ legjobbjai voltak jelen, és ez az eredményekben is tükröződött. Az olimpia éremtáblázatán Németország végzett az élen, összesen 89 éremmel (közte 33 aranyéremmel), mögötte az Egyesült Államok következett (24 aranyérem), a harmadik helyen pedig Magyarország végzett. A pontverseny megnyerésével a nemzetiszocialista propaganda valóban az „árja faj” felsőbbrendűségét hirdethette. Berlin magyar hőseivel írásunk második részében foglalkozunk.

Jesse Owens győztes ugrása

Ha azonban az olimpia legnagyobb egyéniségeit kutatjuk, akkor az emlékezet elsőként épp egy „nem árja” sportoló nevével kapcsolja össze Berlinrel. Amennyire Hitler olimpiája volt a berlini, legalább annyira Jesse Owensé is. A fekete bőrű amerikai atléta ugyanis olyat vitt véghez, amit korábban senkinek sem sikerült: négy különböző atlétikai számban (100 és 200 méteres síkfutás, távolugrás és 4 x 100 méteres váltófutás) szerzett aranyéremet. Ezek közül különösen a távolugrás volt emlékezetes, hiszen a versenyszám selejtezőjében az akkor már világrekorder amerikai első két kísérletére belépett, és a kiesés szélére sodródott. Egyik legfőbb vetélytársa, a német Carl Ludwig „Luz” Long tanácsára harmadikra változtatott a nekifutásán, és bejutott a döntőbe. A döntő során az utolsó sorozat előtt ismét az olimpiai csúcsot felállító

A férfi távolugrás eredményhirdetése. Középen a győztes Jesse Owens

Long vezetett, ám legutolsó kísérletére Owens elérte a 8 méteres álomhatárt is, és ezzel megnyerte az olimpiát is. A két sportoló között a játékok alatt barátság szövődött. Amikor 2009-ben Berlinben atlétikai világbajnokságot rendeztek, a verseny emblémáján Owens tiszteletére a JO felirat is szerepelt, a férfi távolugrás eredményhirdetésén pedig Owens unokája és Long lánya adta át az érmeket. (A két jó barát sohasem találkozott az olimpia után, Long ugyanis elesett a második világháborúban.) Owens világraszóló eredménye sem volt elég ahhoz, hogy megalapozza a jövőjét, Amerikában később kétes hitelű fogadásos versenyekkel próbált pénzt szerezni, kevés sikerrel. 1980-ban tüdőrákban halt meg.

A németek ezzel együtt is számos sikert értek el az atlétikai pályán, hiszen szinte teljesen uralták a dobószámokat, még a korábban finn nemzeti bizománynak számító férfi gerelyhajtást is egy német sportoló, Gerhard Stöck nyerte. A sikeres német dobóatléták szinte mindegyike valamely katonai egyesület színeiben sportolt; nagy részük később a világháború áldozata lett. Sikerük azért tűnhetett váratlannak, mert 1936 előtt német sportoló sosem nyert olimpiai aranyérmet atlétikában. (A legelső győztes Hans Woellke súlylökő volt.) Továbbra is uralták viszont a finnek a hosszútávfutó számokat. Bár a „finn futógép”, Paavo Nurmi Berlinben már nem indulhatott, az 5000 és a 10 000 méteres síkfutásban, valamint a 3000 méteres akadályfutásban egyaránt kettős finn siker született. Nurmi legméltóbb utódjának Volmari Iso-Hollo számított, aki világsúccsal védte meg olimpiai bajnoki címét akadályfutásban, és 10 000 méteren is

A berlini játékok aranyérme

szerezett egy bronzérmet. A maratoni futásban viszont japán győzelem született Szon Kitei révén; más kérdés, hogy a győztes sosem tartotta magát japánnak, és amikor győzelme tiszteletére a japán himnuszt játszották, elsírta magát. Szon Ki-csung ugyanis valójában koreai volt, csak országa ebben az időben Japán része volt, és a versenyzőnek nevét is „japánosított” formában kellett használnia. Tiltakozásul Berlinben aláírása mellé mindig odarajzolta a félsziget vázlatos térképét. Egyébként a harmadik helyen is egy japán-koreai versenyző végzett. Szon immár függetlenné vált hazájában abban a dicsőségben részesült, hogy az 1988-as szöuli olimpia nyitőünnepségén ő vitte be az olimpiai lángot a stadionba.

Az úszóversenyek főképp japán-amerikai versengést hoztak; a férfiak mezőnyében e két ország sportolói kívül egyedül a magyar Csík Ferenc tudott aranyérmet nyerni. Újdonságnak számítottak az olimpia műsorán a kajak-kenu és a (szabadtéri nagypályás) kézilabda-versenyek; ezek főként a házigazdák fölényét hozták. A labdarúgó-tornát a korszakban egyeduralkodónak szá-

mító olasz válogatott nyerte, ami nem is csoda, hiszen az 1934-ben és 1938-ban világbajnokságot nyerő csapat néhány meghatározó embere az olimpián szereplő „squadra azzurának” is tagja volt. A német rendezők bővítették a művészeti versenyek számait, és itt is nagy fölényben voltak a házigazdák. Ebben sokan kifogásolták a pályaműveket elbíráló bizottságokat, amelyek többségében német tagokból álltak.

A játékok legeredményesebb sportolói között Owens mellett mindenképp kiemelhető két német tornász, Konrad Frey és Alfred Schwarzmann, akik mindketten három-három aranyérmet nyertek. (Frey emellett egy ezüst- és két bronzérmet is szerzett. Schwarzmann pedig arról nevezetes, hogy a hadifogságból hazatérve még az 1952-es olimpián is részt vett, és – már túl a negyvenedik életévén – érmet is szerzett.) Szintén három aranyérmet nyert Berlinben a holland úszónő, Hendrika Mastenbroek, aki a játékok idején alig 17 éves volt. Ennek ellenére megnyerte mindkét műsoron szereplő női gyorsúszószámot (100 és 400 méter), és tagja volt a győztes holland váltónak is. Emellett 100 méteres hátúszásban nyert egy ezüstérmet is. Pályafutása azonban csak rövid ideig tartott, ugyanis olimpiai győzelme után úszásotkatással is foglalkozott, ezzel viszont elvesztette amatőr státusát, és újabb versenyeken nem indulhatott. 3 aranyéremmel gazdagodott a francia kerékpáros Robert Charpentier is, aki egyrészt megnyerte az egyéni országúti kerékpárosversenyt, másrészt tagja volt a szintén győztes francia országúti és a 400 méteres üldöző csapatnak is.

(Folytatjuk)

Dr. Mayer János

Forint-egyenértékűség Baja, 2011. május 4.

A forint, mint évszázadok során több ország pénzegységének neve eredetéről lexikális ismereteket felfrissíteni éppúgy nem célja jelen írásnak, ahogyan nem szándéka felidézni a „magyar forint” Károly Róbert királyunk uralkodása idejéig visszanyúló történetének főbb állomásait sem. Visszatekintésünket 1946. augusztus 1-jével kezdjük, amikor egy forint 200 millió korábbi (hiperinfláción átesett) adópengővel egyenlő, és egy amerikai dollár 11,74 forintot ér. A forint-egyenértékűség alakulását innentől a címben megjelölt helyszínig és időpontig – igen hézagosan és sajátos szemszögből – e sorok írójának személyes emlékei, élményei, tapasztalásai alapján követjük nyomon.

A világra eszmélés korát a múlt század ötvenes éveinek kezdetén Csikérián megélt gyermek inkább csak a forint váltópénzével, a fillérral (az alumíniumból készült, közepén lyukas kétfilléressel, az egyenként csomagolt édességet, a Stollwerket megvenni alkalmas tízfilléressel, a snúrozáshoz kiváltképp alkalmas, rézből készült mutatós húszfilléressel, az egy gombócnyi fagyalattal egyenértékű ötvenfilléressel) találkozott. A korosztálybeliek körében igen kedvelt csokoládéfajta, a Gránit-kocka darabja negyven fillérbe, a mozijegy (no, nem páholyba) 70 fillérbe került számunkra. Két forintot is megspórolhattunk, ha csapatot alkotva magunk forgattuk öt percen keresztül és ismételten a kacagó gyer-

mekekkel teli ringlispílt, hogy aztán vizszozásul magunk külön fizetség nélkül élvezhessük perceken át – kizárólag a búcsú napján! – a körbe-körbeszáguldást. Pénzkereső foglalatosságaink egyikén, vasárnap délutánonként, egészen sötétedésig a Jurszák kocsmá udvarán kuglizók utáni bábuállításkor, akár a 6-8 forintot is megkeleshettük. Az igazán várt alkalmak aztán a suprikálás meg a locsolás voltak, olyankor nemcsak aszalt gyümölcs, dió, mogyoró, alma vagy éppenséggel hímes tojás volt a jussunk, de akár húsz forintot is meghaladó a spórkasszába, malacperselybe került bevételünk. Nagy pénz volt az akkor, a Rákosi-időben, B-listázott orvos apám havi jövedelméhez mérten is! Legendásan szép papírpénzeink közül a zöld tíz- és kék húszforintos inkább csak rövid átmenetileg került ránkbízásra, amikor a közeli Hanga-boltba mentünk bátyámmal „nagybevásárlásra”: olykor liszt, cukor, só, vekni, ecet, petróleum, élesztő, cipőkrém és több minden már együttesen mázsányinak tűnő súlyát cipelve, boldogan tértünk haza. Ám amikor csak a dekagrammokban meghatározott napi fejadag-kenyér beszerzése volt küldetésünk célja, és ahhoz alkalmasint több órányi kollektív várakozás után juthattunk hozzá, éppenséggel fillérre kiszámolt fémpénz-mennyiséggel küldött boltba anyánk. Ilyen alkalmakkor mindig fennállt annak veszélye, hogy mindennapi kenyérünkben nem jut mindenkinek; beszerzését az előre kiszámolt pénz mellett segítette gyermekméretünk: előre furakodásunkat inkább elnézték a felnőttek, mintha felnőtt cselekedte volna meg ugyanazt.

1956. januárjában Csikériáról Bácsbokodra költöztünk. Az 1959-1963 közötti években a III. Béla Gimnázium tanulója voltam, az első három tanulmányi évben bejáró diákként. Azokban az években a gőzmozdony vontatta vonat II. osztályú („fapados”) kocsijaira 26, az I. osztályú („párnás”) kocsijára 39 Ft-ért válhattuk meg a fényképes havi diákbérletet. Hogy egyébiránt milyen vásárlóértéket képviselt az idő tájt forintunk, azt csak a keresetek függvényében lenne bölcs patikamérlegre tenni. Ám most kizárólag a „mit kapunk a forintért” kérdéskör körülménye a cél. Remélve, hogy nem nehezten meg érte rám, idevágóan egykori magyartanáromhoz, egyúttal négy éven keresztül osztályfőnökömhöz, Bálint László tanár úrhoz kapcsolódó két élményemet osztom meg az olvasóval. Az egyik: órák közti „nagyszünet” kezdetén osztálytársaimmal az udvarra készültünk lemenni. Ő kijött a tanáriból, de egy tanártársa visszaszólította. Mint tö-

le karnyújtásnyira tartózkodó diákját – egyszeri alkalom volt a négy év alatt! – megkért, hogy a közeli Csemege boltból hozzak neki 5 dkg szeletelt parizert, egy kiflit vagy zsemlet és egy kókuszgolyót. Egy 10 forintost nyomott a kezembe, a szép zöld papírpénzt, a Petőfi képével díszítettet. Kérését teljesítettem, a visszajáró pénzen az őt is megillető félárú jeggyel talán Bácsalmásig is elvonatozhatott volna. A másik: tanár úr beavatta az osztályt jelenleg is lakott házuk építésének körülményeibe. Többek között abba, hogy a felvett OTP-kölcsönt 25 éven keresztül fogják Klári nénivel közösen „nyögni”, havi 300 Ft-os részletekben. (Míg előbbit bizonyára nem tudja visszaigazolni, utóbbit illetően, ugye, jól emlékszem, tanár úr?)

Szegeden, orvosegyetemi éveimben, valószínűsült krumpli-hegyet kaptunk a Boszorkányban 3 Ft 30 fillérért. Egy-egy tavaszi vizsgaidőszakban a hajnali órákig tanulást követően a piacon a primőr földipeper kilójáért 10 Ft-ot kértek. Harmadéves koromban nősültem, bajai lányt vettem feleségül. Vele, sz. Sóvári Évával a Pacsirta utcában, a Pásztor család emeletes házában laktunk albérletben (1966-ban egy, 1968-ban két fiúgyermek boldog szülei-ként). Jön „haza” egyszer a nagyobbik, Lóláb beceneven ismert 25 éves múlt, már hasat eresztett, ugyancsak házasember fiuk, a szülőknek nagy hangon dicsekedve, hogy „talált egy autót”, 26 000 forintért. Igaz, hogy koros volt a járgány, karosszériája még „békebeli”, ám tény: az egyébként autószerelésben jártas fiatalember 1967-ben 26 000 forintért Skoda autóhoz juttatta a Pásztor családot.

Még ifjú házaskoromban is tartotta magát a 3 forintos kilónkénti kenyér- és literenkénti tejár, a kristálycukor kilójáért 10 Ft-ot kértek, a presszókávé jellemzően 3 forint ellenében szürcsölhettük. 1969 szeptemberében, pályakezdőként, az ózdi járásbeli Sata és (csatolt községként) Nekézseny községekben vállaltam körzeti

orvosi állást. (NB. Utóbbi település temetőjében alusza most már örök álmát Szelezky Zita, végrendelete szerint emlékmúzeuma is ott létesült, ahova nagyszülei jóvoltából oly sok gyermekkori emlék fűzte.) Miután a 15 000 Ft-nyi „ipar- és bányavidéki letelepedési segély”-ből 3300-ért vett 50 cm³-es Komár segédmotor-kerékpár szinte minden sürgős jelzésű házhozhíváskor cserben hagyott, bő egyévi ottani doktorkodás után – egyre több helyettesítési kötelezettség közepette – a Királdi Bányauzem igazgatója jóvoltából jutottam (8000 Ft-os felárral, 40 000 Ft-nyi kölcsönt felvéve) 0 km-esen életünk első autójához, egy 26 LE-s torinói 500-as Fiathoz. Szuperbenzint kívánt a jószág, literenként 4 forintért kaphatót. Egerben teltankolva Bajára érkeztünkig 64 forintra rúgott a benzinköltség. A 280 km-nyi távolságot visszaútban megtéve ugyancsak.

Újabb évek jöttek-mentek, aztán azon kaptuk magunkat, hogy valahol valakik elkezdték a forintot „ócsítani”, mi több: líbiai külszolgálatom idején, a 80-as évek elején, Tripoliban ért minket az „otthoni” hír, Németh Károly, az MSZMP KB főtítkárhelyettese egy csepeli munkásgyűlésen bejelentette: „Infarktust szenvedett a magyar népgazdaság”.

(Ám hogy figyelmünket a forinról rövid kiterő erejéig más pénznemre fordítsuk: olvasmányélményem, hogy a Coca-Cola palackja a kezdetek kezdetén 5 centért volt kapható az USA-ban. Az akkor időkhöz képest a múlt század hetvenes éveinek elején, a Nixon-érában aranyfedezetét veszített USD is megfutotta a maga inflációs pályáját: a dollárral – egyáltalán, futószalagokon gyártójával, a Federal Reserve Bankkal – szembeni bizalomvesztés mára odáig vezetett, hogy az amerikai államok közül elsőként Utahban, 2011. június 1-jétől „alternatív valutaként” és a dollár mellett hivatalos fizetőeszközzé nyilvánítják az aranyat és az ezüstöt. Az NSZ-ban a csészényi kávéért valaha pfennigben számolták a fizetés-

get. Az NSZK-ban a 60-as évek végétől élő, árusító helyen kávé szinte sose fogyasztó üzletember röviddel az euro ottani bevezetése előtt elhívta tudomásul, hogy a filteres kávé csészényi mennyiségért az autópálya-megállóban 5 DM-et kell legombolnia. De hogy a rubel mellett sem menjünk el szó nélkül: 1992-ben egy külföldi WHO szakértői tanácskozáson hangzott el a Szentpétervári Orvostovábbképző Egyetem mellett ülő docensnőjétől, hogy előző havi, rubelben kapott fizetése 5,5 USD-t ért. Rá két évre, 1994 októberében Szentpétervárott találkoztunk újra. Ugyanakkor már jobban keresett, a belvárosi cukrászdában kizárólag USD-ben feltüntetett árlistán egy tortaszület 4-től 7-ig volt beárazva, külföldieknek az Ermitázsba 15 USD volt a belépő, ami két órai bentartózkodásra jogosított, minden további benn töltött óra után kijövet 2 USD-t kellett fizetni. Arról pedig néhány évvel ezelőtt egy vele készült hosszas interjúból a honi televízió valamely csatornáján magától Mihail Gorbacsovtól értesülhettünk, hogy a Jelcin adminisztráció könyörületéből neki mint rendszerváltó államelnöknek megítélt nyugdíj a rubel mélyrepülése kritikusan 2,20 USD-t ért.)

A forint (mellette a keményvaluták) évtizedek alatti inflálódásának példái hosszasan sorolni az írás terjedelme szabványos határt. Még jócskán a „gulyás-szocializmus” időszakában jártunk, amikor hírneves orvosprofesszorunk, Magyar Imre „a hivatásból élés – fogyasztói társadalom ambivalenciájáról” ejtett szót. Ugyancsak, amikor ekvivalencia-számításba kezdtem, és arra az eredményre jutottam, hogy több évtizeden keresztül a madarasi községhez tartozó köztisztviselőként dolgozott nagynénem havi nyugdíja 8 nagyobbacska csokimikulás megvételére elegendő; máskor meg arra, hogy a kezdő pedagógus éves jövedelméből alig több mint 20 mázsa szezon eleji dinnyét tudna megvenni (egy napra lebontva kb. 6 kg-nyit).

A közelmúltban a bajaiaktól és térségben élőkől örök búcsút vett dr. Vácit János példázata zárja a sort: bő húsz évvel ezelőtt, amikor magunk még körzeti orvosnak nevezettünk és közalkalmazotti státuszban szerepeltünk, fizetésünket „útiátalány” egészítette ki. Vácit doktor egy szakmai értekezleten mérlegre tette ennek vásárlóértékét. Nos, 500 Ft-nyi útiátalánya éppenséggel arra volt elegendő,

Helyreigazítás

Júniusi számunkban a *Duna jeges árvízi emlékek 1956-ból* című cikk szerzőjének neve hibásan jelent meg.

Helyesen: dr. Wisnovszky Iván.

dő, hogy egyetlen pár viselt cipőjét megtaláltassa. Ugyanaz alkalommal kérdést intézett hozzánk, kollégáihoz: tudjuk-e hogy melyik az a három cikk, amely még ugyanannyiért kapható, mint a forint 1946. augusztus 1-jei bevezetésekor? Mindenki vízszintes irányú oda- és visszafordulatait látva sorolta: az élesztő, a gyufa és a gyümölcsíz.

Mindezek után következzen a forint mélyrepülése egy nevezetes állomásának a jelen és jövő Olvasó számára papírra vetése: Baján, 2011. május 4-én, egy elárusító helyen szemenként 1 forintért árulták a hüvelyéből a vásárló előtt kifejtett zöldborsót!

Lehet, azt is megérjük, hogy csak zabszemet kapunk egy forintért?

Dr. Péter Árpád

Beszámoló egy világbajnokságról

A rókavadászat megnevezés vörösfrakkos lovasok és csaholópapó által üzött hajsza képzeletét keltheti. Pedig a kifejezés egy merőben más jellegű technikai sportág megjelölésére is szolgál. A „rókákat” rövid, illetve ultrarövid hullámhosszon adó rádiókészülékek jelentik, a „vadászokat” pedig nem a ravaszi vörös gereznájának megszerzése ösztönzi. Az adókat műszer segítségével kell bemérni és megkeresni. Mivel a

versenyzőket a feladat végrehajtásának ideje alapján rangsorolják, a rádiójel forrásának irányát futva kell meghatározniok. A verseny tehát a rádiótechnika alapos ismeretén túl rendkívüli fizikai teljesítőképességet is igényel. A táv – legkedvezőbb esetben is – nyolc-tíz kilométer, mely kb. háromszáz méter szintkülönbségű szakaszokból áll.

Patocskai István 1958 óta űzi e sportágot. Hosszabb kihagyás után közel hat-

vanéves korában tért vissza ifjúkori kedvenc sportjához. 2000-ben tagja volt a magyar válogatott csapatnak, mely a Kínában rendezett világbajnokságon aranyérmert szerzett. A horvátországi bajnokságról írt beszámolóját az alábbiakban közöljük. A közel négyszáz fős mezőnynek ő volt a doajene: 77 évesen IV. helyezést ért el. Teljesítményéhez öszintén gratulálunk.

Opatija, 2010

Az Osztrák-Magyar Monarchia korabeli uraságok kedvenc nyaralóhelyén, az Adriai-tenger menti Abbázia, mai nevén Opatija központtal rendezték meg 2010. szeptember 13-18. között a XV. Rádiós Tájfutó Világbajnokságot. A 35 ország mintegy 400 versenyzője között Magyarországon csak a csapatunknak sikerült a hihetetlen sikert produkálni: az N50 kategóriában Zarnóczay Klára tiszteletére háromszor játszották el a Himnuszt, kétszer egyéniben, egyszer csapatban. Ezen kívül számos éremmel és helyezéssel is büszkélkedhetünk. Patocskai Ist-

ván az F70 kategóriában a kategória 24 versenyzője közül IV., V. helyezést ért el.

Csonkának azért tituláltam a magyar válogatottat, mert a lehetséges 33 versenyző helyett csak 16 fővel utazott ki a válogatott. Négy kategóriában nem is volt magyar versenyző.

Aki nem anyagi okokból hiányzott a csapatból, Cserháti József többszörös világbajnokunk. Pedig lelkesen készült rá Patocskai Istvánnal együtt, hogy a most bevezetett új kategóriában ismételnék, amire meg is volt minden esélyük. Gyors

lefolyású, gyógyíthatatlan betegsége ebben megakadályozta. Nemzeti színű melegítőnkre tűzött fekete szalaggal emlékezett rá kintléte alatt a csapat. Egyébként nagyon szépen festettünk a kölcsönzött felszerelésben, az egyik legszebb megjelenésű csapat voltunk. Más országokkal ellentétben azonban az erdőben már nem lehetett ilyen könnyen felismerni bennünket, Mindenki a saját, tiri-tarka, kék, zöld, piros vagy éppen fekete bozót ruhájában futott, kinek milyen volt.. De hát ez csak a külsőség. A lényeg maga a Verseny!

Világ bajnokság – vakoknak is

Itt és most rendeztek első ízben világ bajnokságot vakoknak is magyar résztvevők nélkül. Mint ahogyan a horvátok is először rendeztek Rádiós Tájfutásban VB-t. S remélhetőleg utoljára!

Az ottani tapasztalatink nem fokozták Horvátország jó hírnevét. A korábbi világversenyyekkel összevetve a legmagasabb részvételi díjat kérték (95 000 forint). Ehhez képest a szállások erősen eltérő színvonalúak voltak. Minket először a versenyközponttól legmesszebbi helyre, a 8 km-re lévő Medveja kempingbe irányítottak. A távolság látszólag nem nagy, de az ottani zsúfolt utakon kiszámíthatatlan és komoly különbséget jelentett. A helyzetet az bonyolította, hogy a rendezők a szállás megszervezését kiadták egy utazási irodának. Az pedig nem sport, hanem üzleti alapon közelítette meg a kérdést. Egyeseknek ugyanannyi pénzért négycsillagos szálloda jutott (pl. USA), másoknak kettő. Nekünk meg ugye a kemping. Tulajdonképpen a házak jók lettek volna, ha nem vagyunk elvágva a külvilágtól. Másnapra azután – azon az áron, hogy nem kaptunk ebédet – átköltözhattünk a városban lévő Hotel Imperialba, ami kívülről igen patinás, de nekem harmadmagammal egy lepukkadt kollégiumi szintű szoba jutott.

Itt minden program csúszott

A tájfutóknak nem ismeretlen Delmice neve. A terep töbrös, köves, nehezen futható, tájékozódásilag rendkívül nehéz. Az ünnepélyes megnyitó a Hotel Kvarner báltermében volt, és „természetesen” egyórás késéssel kezdődött.

A rajtlistát már ki sem böjtöltük, mert másnap hajnali ötkor reggelivel indult a nap. Azután kétórás buszozás következett, egy óra autópályán, a másik meg kanyargós hegyi utakon a Risnak Nemzeti Parkban. A rajtkaranténba már nyolcra kiért az összes versenyző a tíznél is több különbusszal. Rejtély, miért csúsztatták el mégis egy órával a rajtot. Ez az étkezés és a bemelegítés szempontjából sem mindegy. Azzal az URH-ra különösen ravasz körülményeket ígértek a rajt előtt nagy tisztás körül őrt álló ezer méternél jóval magasabb csúcsok. No, nem is lehetett jó irányokat mérni, olyan reflexiók (más irányból érkező visszaverődések) hallatszottak. Legelsőnek én indultam a kategóriánk 24 fős mezőnyében. Igyekeztem tőlem telhetően, de például a téves visszaverődések miatt az ötös adóra 3 km-rel többet futottam a kelletténél, úgy megréftél. És ez csak az V. helyhez volt elég. A célba érve a versenyzők hangulatát csak az ott felszolgált ebéd rontotta kissé (nagyon). Az a műanyag tálkában adott fél adag mócsingos „babgulyás bármely népkonyha szégyenére valna.

A szállónkba visszaérve rövid délutáni fürdőzés után (igen hideg lett már akkor a tenger) az esti program az ünnepélyes eredményhirdetés volt. A versenyközpontként is funkcionáló Hotel Opatija parkjában tartották. Annyi ülőhely persze nem volt, ahányan voltunk, és nagy késéssel kezdtek. A zászlókat kivetítőn „vonták fel” amikor a himnuszok szóltak, a dobogósok meg ezzel szemben álltak. Semmi felirat nem utalt arra, hogy a dobogón világ bajnokok állnak. Szívmenengető élmény volt hallgatni a magyar himnuszt.

Küzdelem az ítéletidőben

A másnap pihenőnapon úgy döntöttünk, hogy erőt gyűjtünk a következő versenyre. Aki így döntött, pórul járt, ugyanis ismét nem kapott ebédet. Előre vetítve a második versenynap baljós árnyékát, este már zuhogott az eső, és reggelre sem hagyta abba. A rajtkaranténban a hatalmas sörsátor egyik fele már sárban állt, természetesen a versenyzők is. A rajt pedig ismét csúszott fél órát. Elgondolni sem tudom, mit csinálhattak a szervezők 8 és 10 óra között. Ahhoz képest mi két és fél órát kaptunk szintidőnek a pályához, ami bizony sokaknak kevésnek bizonyult.

A Rádiós Tájfutás a tájfutáshoz hasonlóan elméleti sportág is, itt ezen a napon például rögtön a rajt utáni percek és méterek döntöttek. A két kifutó folyosó egyike, „balszerencsémre az enyém is”, az adókkal és a céllal éppen ellentétes irányba, a legvadabb töbrös, sziklás, dzsuvás részbe vezetett. Hogy ilyen

cselesen indítanak, nem példa nélküli. Talán a sakkban szokásos „megnyitáshoz” hasonlítható. Aki hamar ráismer, mivel indít az ellenfél (itt a telepítőbíró), könnyebben rátalál a megoldásra is. Itt is ez történt. Az F60 és F70-es kategória három adót keresett, a hármas, a négyest és az ötöst. Az egyes a 100 méter hosszú kifutófolyosó végétől már mérhető is volt a hátunk mögött. Tehát azonnal hátra arc! Ez volt a nyerő választás. Az élén végzők csak ezt a taktikát választhatták. Ha valaki szépen végigmérte mind az öt adót, mint én is, mert ez az „alapszabály”, 4 és fél perc úton futás után már bent is találta magát a sziklás dzsungel sűrűjében, egyre távolabbra kerülve a megfogandó adóktól. Amikor a záporként ömlő esőben végre megtaláltam a 26. percben az ötös bóját, tudtam, hogy ha igyekszem, az elsők között végezhetek. Ez a IV. helyet jelentette.

A magyar eredmények különösen annak fényében értékelhetők, ha megszületésük előzményei is ismertek. Idehaza ugyanis egész évben csak hét versenyünk volt. Eből kettő nem is teljes, a Weisz Kupa második napja félbeszakadt az özönvízszerű esőtől, a Budapest Bajnokság versenyén az első rajt után elhallgatott az egyik adó, emiatt irreális eredmények születtek. Edzőtáborokban sem dűskálhattunk. Az elsőre a húsvéti ünnepek alatt csak az ifiknek adódott lehetőség. A VB-re utazó csapat az OB után négy napra Fenyőfőn maradt a Bakonyban edzeni.

Amikor én 1997-ben visszakerültem a válogatott keretbe, a Szövetség költségén tavasszal egy hét a Szabadság-hegyen az olimpiai edzőtáborban, nyáron egy hét a Tatai Központi Edzőtáborban és az EB előtt még egy hét a mátraházi edzőtáborban. És akkor az EB részvételi költségeit nem a résztvevőknek kellett állniuk, még zsebpénzt is kaptunk, ha jól emlékszem, 50 német márkát. A fejlődés „íve” tehát szembeszökő.

Az élmezőny ugyanakkor hallatlanul erősödik, olyan idők születnek a mezőny élén, ami szalagozott pályán is dicséretes lenne. A szokásos ukrán, orosz, magyar, cseh válogatottak mellé is egyre több nemzet zárkózik fel. Nagyot ugrottak előre a szlovákok, az észtek, az USA és Japán versenyzői. Talán könnyebb lenne felsorolni, mely országok nem jeleskedtek.

Jövőre Nagyvárad mellett, Félix fürdő ad otthont a XIX. Európa Bajnokságnak, majd két év múlva Szerbia rendezzi a következő világbajnokságot. Mivel földrajzilag közel vannak, remélhetőleg több versenyző tud majd indulni magyar színekben.

Patocskai István

Adoma

Kivételesen nem Bácska múltjából, hanem a bajai halászléfőzéshez kapcsolódva

Miért kell a halra pálinkát inni?

A különböző vallások papjai a Szentírás megfelelő magyarázatával sokféle problémára találnak megoldást. Közéjük tartozik az alábbi eset.

„Mint ismeretes, a vallásos zsidóknál a halra csak pálinkát isznak. Ezt a szokást egy Rabbi így magyarázta: A halak összegyűltek és panaszra mentek Istenhez és előadták, hogy egy hal csak egyszer nyelt el egy embert (Jónás prófétát), de annak imája folytán kénytelen volt kiköpni, az emberek pedig folyton nyelik a halat és sohasem köpik ki. „Egyenlő elbánást kérünk, hiszen mi is a Te teremtményeid vagyunk” mondták a halak. Ha tehát a halra pálinkát iszunk – mondja a Rabbi, – az gyomrunkban lerészegszik. Szentírásunk szerint részegnek nem szabad imádkoznia és mi nyugodtan megemészthetjük őket.”

(Csillag Máté: *Zsidó anekdoták kincsesháza*. Budapest, 1925. 215. oldal)

Bálint Attila – dr. Nebojszki László

Védendő védtelenek: a lapátorrú vagy kanalas tok

A másfél évvel ezelőtt hálóbá került sima tok után ismét nem mindennapi fogás helyszíne lett az alsó Duna-völgy, Baja környéke. „2011. május 23-án éjjel szokatlan zsákmánya volt a bátai hivatásos halásznak a szeremlei Duna-szakaszon. A hálójába egy furcsa külsejű hal akadt, amellyel még sohasem találkozott. A fogásról másnap hajnalban értesítette a természetvédelmi őrszolgálat tagjait, akik rövid időn belül a helyszínre érve meghatározták a nem mindennapi halat. A zsákmány a lapátorrú tok (*Polyodon spathula*) egy példánya volt” – olvasható a beszámoló a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság internetes honlapján.

A kanalas tokfélék (*Polyodontidae*) családjába tartozó hal az észak-amerikai Mississippi folyó vízrendszerében őshonos, de a főfolyón kívül megtalálható nagy mellékfolyóinak (Missouri, Ohio stb.) alsó szakaszán is. Alfred Brehm *Az állatok világa* című munkája szerint kedveli a Mississippi bayous-nak nevezett nagy, tó alakú kiöblösödéseit. A faj egyedszáma vélhetően az antropogén hatások és a túlhalászat miatt a 20. század végére eredeti élőhelyén jelentősen lecsökkent (lehetsé-

ges okként felmerült a busa Amerikába történt betelepítése is), ezért kutatási programot indítottak a folyamat visszafordítása érdekében. Bár a 20-25 kilogramm feletti példányok ritkák, kedvező feltételek esetén hosszúsága elérheti a 2 métert, tömege a 100 kilogrammot és életkora az 50 évet. Gyors növekedése, kiváló húsa (a harcsára emlékeztet) és a többi tokfélével összemérhető minőségű kaviárja okán az utóbbi évtizedekben Romániában és Szerbiában halastavi tenyésztésébe kezdtek. A zárt vizekből kijutott egyedek elterjedésének a Duna élőhelyi és klimatikus viszonyai tökéletesen megfelelnek, amelyre még rátesz szaporasága (évente háromszor ikrázik). Magyarországon természetes vizekbe nem telepítik, de kutatási célból több helyen foglalkoznak vele. Például, a sarvasi Halászati és Öntözési Kutató Intézetben zárt rendszerben nevelik. A közelmúltban a sajtóban több, a hazai Duna-szakaszon történt fogásáról jelent meg híradás: Budapest felett Szödligetnél, Komárom térségében és nem bizonyítottan Százhalombattánál. Előzőeken kívül zsákmányolták már a szerbiai Duna-szakaszon és Pozsony környékén is.

A hal különlegességét szokatlan külseje adja. A Szeremle térségében előkerült, valószínűleg hím, 3 kilogramm tömegű példány teljes testhossza 70 centiméter, amelyből 30 centimétert tett ki a felső állkapocs lapátszerű kinövése. A kutatók már régóta próbálják megfejteni az elcsontosodott porcból álló névadó nyúlvány titkát. A leginkább elfogadott álláspont szerint a lapát áramlás-, íz- és szagérzékelő idegvégződésekben gazdag (ezek tájékozódását segítik), másrészt áramvonalas alakja jól jöhet az úszásban, helyváltoztatásban, valamint segíthet a víz szájába terelésében. A lapát alján, a tövénél két rövid bajusz látható. A nálunk honos tokfélékkel ellentétben testén csontpajzs sorok nincsenek, csak a bőrbe belenőtt apró csontlemezekéi vannak. A hal színe halvány szürkés-kék vagy olajzöld.

A lapátorrú tok általában 1,5 méternél mélyebben, de a fenék felett, fejét kétoldalra ingatva nyitott szájával úszik. A beáramló víz a kopoltyúnyílásain jön ki, és közben élő hálóként kiszűri a táplálékát jelentő apró szervezeteket. A plankton összetétele leginkább a pettyes busa által fogyasztottal egyezik, de a lapátorrú tok a hasznosítási jellemzőit tekintve annál jóval értékeesebb halfaj. Előzőekből

A szeremlei Duna-szakaszon kifogott lapátorrú tok (Mórocz Attila felvételei)

A bőrbe belenőtt apró csontlemezek

A mobiltelefon jól szemlélteti a hal méretarányait

A lapátszerű kinövés felülnézetben

adódóan hagyományos horgászmodszerekkel – horogra tűzött csalival – nem, hanem csak hálóval, vagy egyéb nem engedélyezett módon fogható. Jóllehet a természetes vizek állományviszonyai szempontjából zavaró lehet szaporasága, de táplálkozási jellemzői alapján nem konkurens a tokfélék hazai vízrendszereinkben élő őshonos fajainak.

A lapátorrú tok veszélyeztetett helyzetét jelzi, hogy szerepel a Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) vörös listáján.

Dr. Nebojszki László – Mórocz Attila

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számmlaszám: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**